

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Anastasia Rožkov

Mitmekesisus kaitseväes – mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud
ja kohanemine ajateenistusega

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kairi Kasearu, PhD

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILINE TAUST	6
1.1. Mitmekesisus kaitseväes: mõisted ja kontekst.....	6
1.2. Mitmekesisuse mõju ühtsusele ja tulemuslikkusele kaitseväes	7
1.3. Riigikeelest erineva emakeelega ajateenijate hoiakud riigikaitssesse ja ajateenistusse	10
1.4. Mitmekesisuse juhtimine ja toetamine kaitseväes	11
2. PROBLEEMISEADE.....	13
3. METOODIKA	14
3.1. Andmed ja valim.....	14
3.2. Andmeanalüüsimeetod.....	15
3.3. Tunnuste kirjeldus.....	15
3.4. Eneserefleksioon	21
4. TULEMUSED	22
4.1. Ajateenijate sotsiaaldemograafiline profiil	22
4.2. Ajateenijate hoiakud ajateenistuse ja Kaitseväe suhtes	28
4.3. Ajateenijate motivatsioon ajateenistuse ja Kaitseväe suhtes	34
4.4. Ajateenijate suhted.....	35
4.5. Rahulolu ajateenistusega.....	36
5. ARUTELU	37
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43

KASUTATUD KIRJANDUS	45
Lisad	48
Lisa 1. Elukoht enne ajateenistust põhilise koduse keele lõikes.....	48
Lisa 2. Ajateenistuse ajal ebameeldivaid kogemusi põhjustavad tegurid põhilise koduse keele lõikes.....	49
Lisa 3. Ettevõetavad tegevused probleemide lahendamiseks põhilise koduse keele lõikes	51
Lisa 4. Näited ülemate võimalikest negatiivsetest käitumistest ajateenijate suhtes põhilise koduse keele lõikes	52
Lisa 5. Rahulolu ajateenistusega põhilise koduse keele lõikes.....	54

SISSEJUHATUS

Tänapäeva maailmas muutub mitmekesisus üha olulisemaks aspektiks kõigis ühiskonna valdkondades, sealhulgas sõjaväeteenistuses. Ajateenijate mitmekesisusega tegelemine on oluline, loomaks kaitseväes positiivset ja kaasavat keskkonda ning tagamaks kõigile ajateenijatele võrdseid võimalusi teenistuses.

Eesti on mitmekultuuriline ühiskond, kus elab palju erinevate emakeelte ja kultuuritaustadega inimesi. Märkimisväärse osa riigi elanikkonnast moodustavad inimesed, kelle emakeel erineb riigi ametlikust keelest – eesti keelest. Vastavalt 2021. aasta rahvaloendusele kasutab eesti keelt 84% elanikkonnast: 67% räägib seda emakeelena ning 17% võõrkeelena (Statistikaamet, 2022). Suurima osa Eesti elanikkonnast moodustavad eestlased – 67,8%, järgnevad venelased – 22,5%. Ülejäänud 9,7% elanikkonnast kuulub teistesse rahvustesse ja keelerühmadesse. Venekeelne elanikkond on koondunud peamiselt Eesti kirde- ja idapiirkondadesse, samuti pealinna Tallinna. (Statistikaamet, 2023)

Eesti kaitsevägi on Eesti rahvusliku julgeoleku ja identiteedi oluline osa. Eesti kaitsevõime moodustavad Eesti elanikud, kes osalevad riigikaitstes nii tegevväelastena, reservväelastena, ajateenijatena kui panustavad vabatahtlikena (Kaitseministeerium, i.a). See hõlmab erinevas vanuses, erineva elukutse ja kultuuritaustaga inimesi. Eestis on kaitseväekohustus 18–60-aastastel meestel, 17–28-aastastele meestele kehtib kohustuslik ajateenistus. Naised võivad vabatahtlikult astuda ajateenistusse alates 2013. aastast. (Kaitseväeteenistuse seadus, 2012) Teenistuse kestus on 8 või 11 kuud, sõltuvalt valitud erialast (Kaitseressursside Amet, 2022).

Eesti on NATO liige alates 2004. aastast ning osaleb aktiivselt rahvusvahelistes operatsioonides ja missioonidel (Välisministeerium, 2024). Rahvusvaheline koostöö eeldab valmisolekut mitmekesisuseks institutsioonide sees. Eesti kaitsevägi on pühendunud oma võimekuse moderniseerimisele ja arendamisele ning kvalifitseeritud ja motiveeritud personali ligimeelitamisele ja hoidmisele (Kaitseväge Personalistrateegia 2020–2026, 2020).

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud ajateenistuse suhtes ja kohanemine ajateenistusega Eesti kaitseväes. Põhiline uuritav aspekt on

mitte-eesti emakeelega ajateenijate kogemus ajateenistuses, sealhulgas nende hoiakud, kohanemine ja mitmekesisuse tajumine kaitseväes.

Varasematest uuringutest on selgunud, et mitmekesisusel, sealhulgas kaitseväes, on nii puudusi kui eeliseid (Lillemäe jt, 2023; Jasutis jt, 2023). Antud teema uurimine on oluline, kuna positiivsed ja negatiivsed kogemused võivad riikide vahel märkimisväärselt erineda, arvestades erinevaid ajateenistuse süsteeme, keskkonna mõjutegureid ja rahvastiku etnilist koosseisu (Jasutis jt, 2023).

Kaitsevägi peab olema valmis toetama ja integreerima erineva kultuuritaustaga ajateenijaid, tagamaks neile võrdsed võimalused panustada riigikaitseesse. Selles kontekstis on oluline välja selgitada, kuidas mitmekesisus mõjutab ajateenijate kogemusi ning millised võimalused ja väljakutsed kaasnevad mitte-eesti emakeelega ajateenijate teenistusega. Antud valdkonna uurimine aitab parandada arusaamist mitmekesisusest sõjaväeteenistuses ja pakub võimalusi, kuidas parandada ajateenijate kohanemisprotsessi. See on oluline Eesti kaitseväge tõhususe säilitamisel ning aitab tagada, et kõik teenistujad tunneksid end hinnatuna ja kaasatuna.

Lõputöö raames püstitatud küsimustele vastuste leidmiseks kasutatakse ajateenijate kompleksuuringu 2022–2023. aasta andmete kvantitatiivset analüüsi.

Töö koosneb seitsmest peamisest osast: sissejuhatus, teoreetiline taust, probleemiseade, meetoodika, tulemused, järeldused ja kokkuvõte. Tööl on viis lisa. Töö esimeses osas antakse ülevaade temast, esitatakse töö teoreetiline alus ja varasematest uuringutest saadud teadmised. Töö teises osas sõnastatakse uurimisprobleem ning uurimisküsimused. Meetoodika osas käsitletakse töö metodoloogilist raamistikku ning tutvustatakse andmeid, valimit ning uurimismeetodeid, mida rakendati töö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks. Sellele järgnevad uuringu tulemuste tutvustamine, järeldused ja kokkuvõte.

1. TEOREETILINE TAUST

Järgnevas peatükis esitatakse töö teoreetiline alus, mis tugineb olemasolevale kirjandusele ja eelnevatele uuringutele. Siin keskendutakse erinevatele teoreetilistele käsitlustele, mis puudutavad käesoleva bakalaureusetöö raames uuritavaid aspekte.

1.1. Mitmekesisus kaitseväes: mõisted ja kontekst

Kaitsevägi ei kaitse riiki mitte ainult väliste ohtude eest, vaid täidab olulist rolli ühiskonna sees. Kaitseväel on ühiskonnas võtmeroll riigi julgeoleku ja kaitse tagamisel (Eesti Kaitsevägi, i.a a). Kaitsevägi aitab kaasa rahvusliku identiteedi ja patriotismi loomisel (Prebilič, 2020), mis on tähtis konfliktide, sealhulgas sõjaliste konfliktide ennetamisel.

Eesti on rikkaliku kultuurilise, keelelise ja etnilise mitmekesisusega riik, mis tuleneb ajaloolistest sündmustest, sealhulgas okupatsioonidest ja rände protsessidest (Tõnurist, 2015). Iga rahvusrühm toob kaasa oma ainulaadseid eripärasid. Mitmekesisus ei piirdu ainult ühiskonnaga laiemalt, vaid kajastub ka Eesti kaitseväes, kus teenivad kodanikud erinevatest rahvusrühmadest ning see peegeldab võrdsuse ja integratsiooni põhimõtteid (Lillemäe jt, 2023). Kaitsevägi peab ajateenijate mitmekesisust arvestama ning toetama seda oma struktuurides, et oma ülesandeid tõhusalt täita (Jasutis jt, 2023).

Mitmekesisus on inimese ainulaadsus (nt vanus, sugu, etniline päritolu, emakeel, rass, puue, terviseseisund, seksuaalne orientatsioon jne), mis tuleneb tema isikulistest omadustest. See annab talle võimaluse panustada ühiskonda oma erilise visiooni, oskuste ja kogemustega. (Sotsiaalministeerium, 2023) Kaitseväe kontekstis võib mitmekesisus tähendada erinevate kultuuriliste, etniliste, sooliste, vanuseliste ja muude taustadega inimeste kaasamist ja nende erinevuste tunnustamist.

Lisaks aktsepteerimisele tuleb organisatsioonide sees mitmekesisust juhtida. See tähendab väärtushoiakuid, mis suurendavad sallivust ja austust erinevuste vastu. Pühendumus antud lähenemisele nõuab võrdset kohtlemist, õiguste austamist ja kaasamist organisatsiooni

strateegiasse. Õige mitmekesisuse juhtimise strateegia leidmisega mõistab organisatsioon oma liikmete individuaalseid erinevusi paremini, sealhulgas nende vajadusi, eelistusi ja harjumusi, mis omakorda aitab edendada võrdset kohtlemist. Strateegia juurutamine organisatsiooni kõigil tasanditel aitab muuta erinevusi tugevusteks. (Sotsiaalministeerium, 2023)

Ka Eesti kaitsevägi teeb jõupingutusi mitmekesise keskkonna säilitamiseks. Nagu teisteski demokraatlikes riikides, oodatakse Eesti kodanikelt, et nad panustaksid riigikaitseesse vastavalt oma individuaalsetele võimetele ja teenistusvalmidusele (Kaitseministeerium, i.a). See hõlmab nii mehi kui naisi, sõltumata nende etnilisest taustast või muudest isikuomadustest.

Jasutis jt (2023) uuringust selgus, mitmeid põhjusi, miks mitmekesisus on kaitseväge jaoks oluline. Mitmekesisus aitab tagada, et kaitsevägi peegeldab kogu ühiskonda ning suudab paremini lahendada erinevaid ülesandeid. Oluline väärtus on võrdsete õiguste ja võimaluste tagamine kõigile kodanikele, olenemata nende rahvusest. (Jasutis jt, 2023) Samas Jasutis jt (2023) on täheldanud, et etniliste rühmade mitmekesisus kaitseväes esitab riigile teatud väljakutseid. Etniliste konfliktide või ebastabiilsuse korral võib mitmekesisus põhjustada probleeme, kuid samal ajal on see võimalus õppida teineteiselt ning tugevdada riigi ühtsust ja võimet kaitsta oma territoriaalset terviklikkust (Jasutis jt, 2023).

1.2. Mitmekesisuse mõju ühtsusele ja tulemuslikkusele kaitseväes

Kivirähk (2023) on täheldanud, et inimese sotsialiseerumise protsess on päris mitmetahuline. Sellele avaldavad olulist mõju nii riiklikud institutsioonid kui isiklikud suhted (see hõlmab perekonda, sõpru, kolleege ja laiemat infokeskkonda, milles inimene elab). Eesti ühiskonna stratifitseerumine on teadaolev probleem, eriti seoses mitte-eesti emakeelega elanikega, kes võivad end tunda tõrjutuna (Kivirähk, 2023). Kivirähk (2023) on samuti märkinud, et sotsialiseerumine nõuab laiaulatuslikku lähenemist ja mõistmist ning formaalne kuuluvus ühiskonda ei taga tunnustamist selle täisväärtusliku liikmena.

Mitmekesisus kaitseväes on oluline tegur, mis mõjutab nii ühtsust kui tõhusust. Kaasav kultuur loob aluse ühtsele meeskonnavaimule, kus iga liige tunneb end väärtustatuna, olenemata oma taustast (Jasutis jt, 2023). See aitab ennetada konflikte ja edendada koostööd.

Paljurahvuselistes riikides, kus teatud rahvusrühmad tunnevad end sõjaväes alaesindatutena või tõrjututena, võib teenistus muutuda etniliste pingete allikaks (Peled, 1998). Peled (1998) rõhutab kaasava sõjaväepoliitika tähtsust, mis arvestab elanikkonna mitmekesisust ning edendab etnilist

esindatust, vältimaks konfliktide tekkimise riske. Ta väidab, et see, kuidas riik haldab oma sõjaväe struktuuri, võib avaldada olulist mõju rahvuste vahelistele suhetele.

Mõned riigid välistavad etnilisi vähemusi sõjaväeteenistuses, samas kui teised integreerivad neid oma süsteemi (Peled, 1998). Riigid, kes kaaluvad etniliste vähemuste integreerimist oma kaitsevärke, seisavad silmitsi „Trooja hobuse“ dilemmaga: kas etnilistest sõduritest saavad lojaalsed sõdurid või ohtlikud saboteerijad? (Peled, 1998) Peled (1998) pakub, et võimaluse korral teenivad etnilised sõdurid lojaalselt. Ta väidab, et paljurahvuselistes riikides tuleks läbi järkjärguliste integratsiooniprotsesside edendada ebausaldusväärsete etniliste rühmade sõdureid ja sellised sõdurid saavad olla edukad vaid siis, kui personalipoliitikat tehakse lähtudes sõjalistest vajadustest, mitte poliitilistest otsustest. Sõjaliste vajaduste puhul edutatakse kaitseväes etnilisi sõdureid auastmesse, mis annab neile võimalusi olla juhtivatel positsioonidel ja neid hinnatakse võrdväärsete kaitseväe liikmetena. Politiseeritud kaitseväes teenivad etnilise päritoluga sõdurid sageli aktiivsele teenistusele orienteeritud ja halvasti varustatud üksustes, kus on vähe võimalusi edutamiseks. (Peled, 1998)

Olulised sammud etniliste sõjaväelaste integreerimisel oleksid Peledi (1998) järgi: kõrgemate ohvitseride uutmõtlemine, sõjaväekoolide reformimine, eksperimendid etnilises värbamises, lahingumissioonid, horisontaalne ja/või vertikaalne etniline muutus, sõjaväekultuuri muutus.

Vertikaalne etniline muutus on seotud märkimisväärse hulga etniliste ohvitseride järkjärgulise edutamisega kõrgematele auastmetele, et juhtida ulatuslikke mitte-etnilisi lahinguväeosasid. Peamiseks puuduseks antud lähenemises on mõne etnilise ohvitseri edutamine kõrgematele ametikohtadele võib olla sümboolne katse näidata kaasavat kultuuri kaitseväes, kuid see ei lahenda regulaarselt tekkivaid probleeme, millega enamik etnilisi rühmi silmitsi seisavad. (Peled, 1998)

Horisontaalsete etniliste muutuste eesmärk on vähendada stratifikatsiooni ning viia sisse struktuurimuutusi. Antud lähenemisega ettevõetavad ametikõrgendused või juhtkonna vahetused, ei ole piisavad üldise integratsiooni näitamiseks ning lahendavad ainult väiksemaid probleeme stratifikatsiooniüksustes, selle asemel, et tegeleda rahulolematuse ja kihistumise algpõhjustega. (Peled, 1998)

Sõjalised etnilise integratsiooni jõupingutused ei pruugi olla lineaarsed ja neid võib välise surve tõttu peatada või vähendada. Integratsiooni ja muutuste saavutamiseks on vertikaalsed kui ka horisontaalsed etnilised muutused olulised, kuna nad on omavahel seotud ja mõjutavad üksteist. (Peled, 1998)

Peled (1998) on leidnud, et horisontaalsed ja vertikaalsed muutused viivad üldiste muutusteni kaitseväekultuuris. Kõrvaldatakse diskrimineerivaid tavasid ja staatusi ning tagatakse õiglane kohtlemine kõigile. Kaitsevägi ühendab etnilisi ja mitteetnilisi sõdureid samades õppeasutustes, üksustes ja missioonidel. Ning selles süsteemis peetakse etniliste sõdurite kogemusi ja oskusi liiga väärtuslikuks, et piirata neid eraldiseisvatesse üksustesse. (Peled, 1998)

Tuginedes Jasutis jt (2023) saab öelda, et ülematel on võtmeroll. Nad vajavad oskusi, et kuulata erinevaid vaatenurki, mõista kõigi meeskonnaliikmete vajadusi ning luua võrdsete võimaluste keskkond (U.S.Army, i.a). Tõhus kommunikatsioon on samuti oluline. On oluline töötada välja kommunikatsioonistrateegiad, mis arvestavad mitmekesisust (Meade, 2021). Jasutis jt (2023) on täheldanud, et erinevatest kultuuridest ja erineva taustaga inimeste kaasamine ajateenistusse võib edendada vastastikust austust ja mõistmist. Kaasteenijate erinevused toovad kaasa unikaalseid vaatenurki, mis omakorda tõhustavad innovaatiliste lahenduste leidmist erinevate probleemide lahendamisel (Peled, 1998).

Veel üks tähelepanu vääriv aspekt on kohanemisvõime. On teada, et mitmekesised üksused, näiteks moodustatud erinevate kultuuride esindajatest, suudavad kiiremini kui homogeenised rühmad kohaneda muutuvate olukordadega (O'Donnell, 2020), kas lahinguväljal või muudes tegevuskeskkondades.

Mitmekesine kaitsevägi esindab paremini elanikkonda, mida ta teenib, suurendades seeläbi oma usaldusväarsust. Kohalike kogukondade usaldus kaitseväge vastu nii rahuajal kui konfliktiolukordades on oluline tegur. Eriti oluline on see humanitaarmissioonide puhul. (Jasutis jt, 2023)

Jasutis jt (2023) on täheldanud, et sageli seisavad mõne teise etnilise rühma esindajad, sealhulgas erinevat keelt kõnelevad inimesed, silmitsi teatud väljakutsetega. Üks levinumaid probleeme on keelebarjäär. Ajateenijad, kelle emakeel erineb teenistuskohas kasutatavast keelest, kogevad raskusi suhtlemisel. See seab ohtu sujuva kommunikatsiooni ja grupi sidususe, samuti takistab juhiste mõistmist ja ülesannete täitmist. Arusaamatused, mis põhinevad kultuurilistel erinevustel on üks konfliktide põhjus. Konfliktide ületamine nõuab kohanemisvõimet. Need, kellel selline võime puudub, puutuvad kokku sotsiaalse isolatsiooniga, mis ei võimalda neil täies mahus osaleda grupi tegevustes ja põhjustab kõrvalejätetust. Kõik aspektid, mis põhjustavad suhtlemisraskusi ja teevad kohanemisprotsessi keerulisemaks, mõjutavad ka ajateenijate vaimset tervist, põhjustades depressiooni ja ärevust. (Jasutis jt, 2023)

1.3. Riigikeelest erineva emakeelega ajateenijate hoiakud riigikaitse ja ajateenistusse

Riigikeelest erineva emakeelega ajateenijatel võivad olla erinevad hoiakud riigikaitse ja ajateenistusse sõltuvalt nende riigikeeleoskusest, päritolust (Kivirähk, 2023) ja teenistuskohast.

Ajateenija keeleoskus võib mõjutada tema arusaamu riigikaitsest ja ajateenistusega kohanemisest (Jasutis jt, 2023), kuna see on oluliselt mõjutatud tema infoväljast (Kivirähk, 2023). Kui ajateenijal on piiratud riigikeele oskus, võib tal olla raskusi arusaamisega ja suhtlemisega nii kaasajateenijate kui ülematega. See võib tekitada ebakindlust ning mõjutada negatiivselt tema hoiakuid riigikaitse. Samuti võib piiratud riigikeele oskus takistada teda täielikult osalemast väljaõppes ja seeläbi vähendada tema motivatsiooni osaleda riigikaitse. (Jasutis jt, 2023)

Kivirähk (2023) väidab, et paljud erinevused arusaamades ühiskonnas toimuvast on kujundatud juba enne ajateenistust ja see mõjutab seda, milliste tunnetega ajateenistusse tullakse ja kui motiveeritud ollakse kaitsele panustama. Mõnedel juhtudel võidakse kasvada üles keskkonnas, kus pole palju räägitud Eesti kaitsest ning seetõttu võivad ajateenijad omaks võtta rohkem neutraalseid ja riigivastaseid seisukohti. Mõned võivad tunda kahtlust ja ebakindlust, kuna nad ei pruugi tunda end täielikult Eestiga seotuna. (Kivirähk, 2023)

Samuti võib teenistukoht mõjutada ajateenijate hoiakuid riigikaitse ja ajateenistusega kohanemist. Näiteks Tapa linnakus, kus paikneb liitlaste lahingugrupp (Eesti kaitsevägi, i.a b), võib ajateenistust läbivatel noortel olla suurem kokkupuude mitmekesisusega ja rahvusvahelise koostööga. See omakorda mõjutab nende suhtumist mitmekesisuse tähtsusesse riigikaitse (Jasutis jt, 2023).

Kaitsetahet defineeritakse erinevalt, kuid ühtne akadeemiline mõiste puudub (Riisik, 2022). On üheselt mõistetav ja arusaadav, et kaitsetahe on hoiak mis, esmalt tugineb inimeste patriotismile ja isamaa-armastusele ning läbi selle valmisolekus osaleda sõjalises konfliktis. Tänapäeval vaadeldakse inimeste kaitsetahet kui nende valmidust ja motivatsiooni toetada riigi valitsust otsuses korraldada pikaajalisi sõjalisi ja/või muid operatsioone teatud eesmärkide saavutamiseks ning osaleda riigikaitse. (Riisik, 2022)

Berglund jt (2022) on välja toonud, et kaitsetahte kujundamisel on oluline roll ajateenistusel ja poliitikal, mis kasvatavad rahvuslikku uhkust ja usaldust kaitseorganisatsioonide vastu. Nad rõhutavad riigikeele oskuse tähtsust rahvuslikku integratsiooni, lojaalsust ja kaitsetahet moodustava tegurina. Samuti on oluline kaitsetahte mõjutaja, mis sõltub ka riigikeele oskusest, välisohutaju. Nendel, kellel välisohutaju tase on kõrgem, on kõrgem ka kaitsetahe. Kaitse

valmidusele avaldab mõju ka ajateenistuskogemus ja selle tajutav tähtsus, mis omakorda sõltub ka riigikeele oskusest. (Berglund jt, 2022)

1.4. Mitmekesisuse juhtimine ja toetamine kaitseväes

Mitmekesisuse juhtimine ja toetamine kaitseväes on oluline, et luua keskkond, milles igale ajateenijale antakse võrdne võimalus panustada riigikaitsele ning tagatakse võrdne kohtlemine. See edendab õiglasemat kohtlemist, suurendab efektiivsust ning aitab saavutada paremaid tulemusi riigikaitse ülesannete täitmisel (Jasutis jt, 2023).

Oluline on luua struktuurid ja protsessid, mis soodustavad kaasamist ning võimaldavad riigikeelest erineva emakeelega ajateenijatel aktiivselt ajateenistuses osaleda. Üks oluline aspekt on keeleõppe toetuse tagamine neile, kes seda vajavad (Jasutis jt, 2023). Näiteks piiratud eesti keele oskusega ajateenijatele intensiivse keeleõppe tagamine aitab neil ehitada tugevamat sidet Eestiga, ühine infoväli motiveerib panustama riigi julgeolekusse (Püss, 2019). Riigikeele õppimisel on ajateenistusel oluline osa. Mõnele neist, kelle emakeel ei ole eesti keel, on see esimene institutsioon, mis ületab sotsiaalseid barjääre ja võimaldab neil õppida eesti keelt (Lillemäe jt, 2023).

Toetusgrupid võivad aidata paremini ajateenistusega kohaneda. Kuid keelebarjäär võib takistada vähemusgruppide liikmetel saada juurdepääsu tugiprogrammidele nagu nendele kaasajateenijatel. (Jasutis jt, 2023) Näiteks mitte-eesti emakeelega ajateenijatest võib moodustada grupid, kus nad saaksid jagada oma kogemusi ja väljakutseid. Selliseid kohtumisi võiksid läbi viia endised ajateenijad, kes saavad jagada oma kogemusi ja aidata neil paremini integreeruda teenistusse.

Jasutis jt (2023) uuringust selgus, et veel üks maailmas kasutatav strateegia, mis aitab tõhusalt lahendada keelelistesse vähemusrühmadesse kuuluvate sõjaväelaste alaesindatust, on luua eraldi üksused, mis tunnustavad vähemuste erinevusi. Selliste üksuste loomisel on mitu mõju: muu emakeelega ülematel on sellistes üksustes eelis, kuna nad valdavad oma emakeelt paremini; ülemad, kelle emakeel erineb riigikeelest on sellistes üksustes paremini teadlikud oma sõdurite kultuurilistest iseärasustest ja on seetõttu edukamad juhid. Neid edutatakse sama kiiresti, või isegi kiiremini, kui nende kolleege, kelle emakeel on riigikeel, üksustes, kus kõigi emakeel on riigikeel. Vähemuste keele- üksuste loomine relvajõududes toob kaasa nõude, et kõrgemate auastmetega ohvitserid peavad olema kakskeelsed. (Jasutis jt, 2023)

Jasutis jt (2023) on täheldanud, et inimeste riigikeele oskuse tase võib riigiti oluliselt erineda. Mõnes riigis on vähemusrühmade liikmetel riigikeele oskus kõrge ning nad saavad vabalt suhelda. Kuid on ka vastupidiseid olukordi. On juhtumeid, kus ajateenijad seisavad silmitsi probleemidega, mis on seotud nende riigikeele oskuse tasemega, vältimaks keelebarjääri, mille tõttu tekivad kommunikatsiooniprobleemid, pakuvad üksused nendele tõlke kasutamise võimalust. Teistes riikides aga kaitseb põhiseaduslik norm õigust säilitada, arendada ja kasutada vähemuskeeli värbamissüsteemis. (Jasutis jt, 2023)

Juhtimise seisukohast on oluline suurendada teadlikkust mitmekesisusest. Selleks saab rakendada erinevaid tegevusi ning meetmeid, mis jälgiksid ja kaitseksid vähemuste õigusi ning tagaksid kõigi ajateenijate võrdse kohtlemise. Läbi koolituste ja muude teadlikkust tõstvate tegevuste saab parandada arusaama erinevate kultuuriliste taustadega inimeste rollide tähtsusest ja vajalikkusest riigi julgeoleku kujundamisel. See aitab ehitada võrdset keskkonda ning maandada konfliktide riske. (Jasutis jt, 2023)

2. PROBLEEMISEADE

Eesti on mitmekultuuriline riik, kus suur osa elanikkonnast räägib eesti keelt kas ema- või võõrkeelena. Eesti kaitsevägi, mis on Eesti rahvusliku julgeoleku ja identiteedi oluline element, peegeldab seda mitmekesisust. Kaitseväge koosseisu kuuluvad nii eestlased kui teiste rahvuste esindajad, kes panustavad riigikaitse ajateenijadena, tegevväelastena, reservväelastena või vabatahtlikena.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud ajateenistuse suhtes ja kohanemine ajateenistusega Eesti kaitseväes. Põhiline uuritav aspekt on mitte-eesti emakeelega ajateenijate kogemus ajateenistuses, sealhulgas nende hoiakud, kohanemine ja mitmekesisuse tajumine kaitseväes.

Uurimistöö raames kasutatakse riigikaitse inimvara kompleksuuringu 2022–2023. aasta andmete kvantitatiivset analüüsi, et vastata järgmistele uurimisküsimustele:

1. Millised on mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud kaitseväge suhtes?
2. Kuidas kohanevad mitte-eesti emakeelega ajateenijad ajateenistusega?
3. Kuidas tajuvad mitte-eesti emakeelega ajateenijad mitmekesisust kaitseväes?

Uurimisülesanded on järgmised:

- Mõista mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakuid kaitseväge suhtes.
- Analüüsida, kuidas mitte-eesti emakeelega ajateenijad kohanevad ajateenistusega.

3. METOODIKA

Järgnevas peatükis käsitletakse töö metodoloogilist raamistikku. Siin tutvustatakse andmeid ning uurimismeetodeid, mida rakendatakse töö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks.

3.1. Andmed ja valim

Käesoleva bakalaureusetöös kasutatakse Kaitseväe inimvara kompleksuuringu andmeid. Antud uuringut viiakse läbi kaitseväe ja Tartu Ülikooli koostöös alates 2016. aastast (Kaitseväe Akadeemia, i.a). Seitsme aasta jooksul on oma vastuse andnud umbes 20 000 ajateenijat (Kasearu, 2023). Ajateenijad osalevad küsitluses kahel korral oma ajateenistuse jooksul – selle alguses ja lõpus (talvise eelkutse, suvise eelkutse ja sügise põhikutsega tulijad). Uuringu käigus kogutakse kvantitatiivseid andmeid. Kasutatakse longituuduuringu põhimõtet, mis tähendab, et sama isikut käsitletakse ajateenistuse jooksul teatud aja möödumisel uuesti. See võimaldab jälgida muutuste mustrit ajas ning hinnata põhjusliku seose tugevust ja trendi. Eeltoodu võimaldab uurida, kuidas isikute vastused muutuvad ajas ja millised tegurid võivad neid muutusi mõjutada. Pidev ajateenijate arvamuste ja hoiakute jälgimine, muutuste analüüsimine aja jooksul aitab parandada väljaõppe korraldust, tõhustada juhtimist ja laiemalt arendada kaitsevaldkonda. Uuringus kasutatakse kõikset valimit. Uuringusse kutsutakse kõik ajateenijad, kuid osalemine on vabatahtlik ning ajateenijatel on õigus vastamisest keelduda uuringu mistahes etapis. (Kaitseväe Akadeemia, i.a)

Antud töö põhineb 2022–2023. aasta uuringu andmetel. Need on kõige hiljutisemad andmed, mis kompleksuuringu raames on kogutud. 2022–2023. aastal teenistust alustanud ajateenijatest osales küsitlusuuringu esimeses etapis 3075 ajateenijat. Ajateenistuse lõpus, mil toimus teine küsitlusetapp, osales uuringus 2712 ajateenijat. Mõlemas uuringulaines osales 2493 ajateenijat.

3.2. Andmeanalüüsimetod

Antud töö raames püstitatud uurimisküsimuste vastuste leidmiseks kasutati mitmeid andmeanalüüsimetodeid: kirjeldavat statistikat, ühe- ja kahemõõtmelisi sagedusjaotusi, keskmisi väärtusi, t-testi ning hii-ruut testi (χ^2 -test).

Esmalt kasutati kirjeldavat statistikat, saamaks üldist ülevaadet andmestikust. See hõlmas ühe- ja kahemõõtmeliste sagedusjaotuste ning keskmiste väärtuste kasutamist. Antud lähenemine võimaldas analüüsida vastuste kogumit tervikuna ning emakeele lõikes. Sagedustabelite abil oli võimalik tuvastada andmestikus esinevaid mustreid ning kasutada neid andmete visualiseerimiseks.

Lisaks kirjeldavale statistikale uuriti ka statistiliselt olulisi seoseid, kasutades selleks hii-ruut testi (χ^2 -test). Antud testi peamine eesmärk oli hinnata statistiliselt olulise seose olemasolu emakeele ja uuritavate kategoriaalsete tunnuste vahel. Täpsemalt, hii-ruut testiga võrreldi, kas ajateenijate kohanemine ajateenistusega ja nende hoiakud ajateenistuse suhtes erinevad sõltuvalt sellest, kas nende emakeel on eesti keel või mõni muu keel.

Eesti ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate tunnuste keskmiste väärtuste võrdluseks kasutati t-testi, et näha, kas nende vahel on statistiliselt oluline erinevus. T-testi ja standardhälbe kasutamine aitas mõista, kas eesti ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate vahel on oluline erinevus antud töö kasutatavate arvuliste tunnuse osas olulisuse nivool 0,05. Andmeanalüüsiks kasutati *SPSS Statistics* tarkvara.

3.3. Tunnuste kirjeldus

Järgnevalt on toodud käesolevas töös kasutatud tunnused, mis on rühmitatud uurimiseesmärgist lähtuvalt.

Sotsiaaldemograafilised tunnused

Antud töös kasutatavad sotsiaaldemograafilised tunnused on vanus, sugu, põhiline kodune keel, eesti keele oskus, püsiva elukoha maakond enne ajateenistusse asumist, haridustase, kuulumine riigikaitse organisatsiooni, riigikaitseõpetuse läbimine, riigikaitseõpetuse õppeaine meeldivus ning kas riigikaitseõpetuse aines õpitu ja kogetu tekitas soovi panustada riigikaitseesse laiemas mõttes. Ajateenistuse lõpus lisandusid küsimustele auaste ja eesti keele kursusel osalemine.

Vastajad sisestasid oma vanuse ise. Soolise identiteedi määramisel olid valikus vastusevariandid „mees“, „naine“ ja „määramata“.

Põhilise koduse keele vastusevariandid olid „eesti keel“, „vene keel“, „muu“. Analüüsi jaoks kodeeriti kodused keeled kokku järgnevalt: „eesti keel“ ning „vene keel ja muu“. Kuigi „muu“ rühm on suhteliselt väike (umbes 1%), ühendati need vene keelt kõnelevate ajateenijatega laiemas mitte-eesti emakeele kategooria alla. Eesti või vene keelt emakeelena mitte kõnelevate ajateenijate hulk oli liiga väike, et neid eraldi analüüsida ja teha usaldusväärseid järeldusi. Oluline on kriitiliselt käsitleda muude keelte kõnelejate kaasamist mitte-eesti emakeele kategooriasse, kuna antud vastusevariandi valimise taga võivad olla erinevad põhjused. Samas ei saanud neid analüüsist täielikult kõrvale jätta, kuna nii oleks välistatud oluline rühm.

Nendel, kelle emakeel ei olnud eesti keel paluti hinnata oma eesti keele oskust järgnevate vastuse variantidega: „ei saa aru“; „saan aru, aga ei räägi“; „saan hakkama lihtsama igapäevase suhtlusega“; „saan aru ja räägin vabalt“. Antud küsimus oli nii ajateenistust alustavatele kui ka lõpetavatele ajateenijatele, et oleks võimalik hinnata keeleoskuse arengut ajateenistuse jooksul. Ajateenistust lõpetavatelt ajateenijatelt küsiti „Kas te osalesite ajateenistuses eesti keele kursusel?“, vastusevariandid olid „jah“, „ei“ ja „sellist kursust ei pakutud mulle“.

Püsiva elukohana enne ajateenistusse asumist oli Eesti 15 maakonna kõrval (Harjumaa, Hiiumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Järvamaa, Läänemaa, Lääne-Virumaa, Põlvamaa, Raplamaa, Saaremaa, Tartumaa, Pärnumaa, Valgamaa, Viljandimaa, Võrumaa) valikus variant „Elasin välismaal“.

Haridustaseme valikud olid „põhiharidus“, „kutseharidus põhihariduse baasil“, „keskharidus“, „kutseharidus keskhariduse baasil/kutsekeskharidus“, „rakenduskõrgharidus“, „kõrgharidus (bakalaureusekraad)“, „kõrgharidus (magistri- ja doktorikraad)“.

Küsimus varasemast sidususest mõne riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooniga nõudis „jah“ või „ei“ vastust.

Küsimus „Kas olete koolis läbinud riigikaitseõpetuse?“ oli samuti jah/ei vastusega küsimus. Nendel, kes olid koolis läbinud riigikaitseõpetust küsiti „Kuidas Teile meeldis riigikaitseõpetuse õppeaine?“ ning nad said küsimusele vastamiseks valida viie vastusevariandi vahel: „väga meeldis“; „pigem meeldis“; „nii ja naa“; „pigem ei meeldinud“; „ei meeldinud üldse“. Nendelt, kes olid koolis läbinud riigikaitseõpetust küsiti „Kas riigikaitseõpetuse aines õpitu ja kogetu tekitas Teis soovi panustada riigikaitse laiemas mõttes (Kaitseliit, elanikkonna kaitse, vabatahtlik pääste vms)?“ vastusevariandid olid: „jah, kindlasti“; „pigem jah“; „nii ja naa“; „pigem mitte“; „üldse mitte“.

Ajateenistuse lõpus küsiti ka auastet. Vastusevariandid, mille vahel sai valida, olid: „Reamees/madrus“; „Kapral/vanemmadrus“; „Nooremseersant“; „Seersant“.

Hoiakud teenistuse alguses

Küsimuse „Milliste tunnetega Te ajateenistusse tulite?“ vastusevariandid olid: „tuln hea meelega“; „olin valmis oma kohust täitma“; „võimaluse korral oleksin tulemata jätnud“; „tuln täiesti vastumeelselt“; „ei oska öelda“. „Kas tulite ajateenistusse omal algatusel või kutse alusel?“ sai valida vastuseks kas „omal algatusel“ või „Kaitseressursside Ameti kutse alusel“.

Ainult meessoost ajateenijatelt küsiti „Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?“ ning nad said küsimusele vastamiseks valida vastusevariantide vahel: „jah, kindlasti“; „arvatavasti jah“; „arvatavasti mitte“; „kindlasti mitte“; „ei oska öelda“.

Küsimuse „Milline oli ajateenistusse tulles Teie informeeritus elu- ja teenistustingimustest ajateenistuses?“ vastusevariandid olid: „piisav“; „pigem piisav“; „pigem vähene“; „puudulik“.

„Kui suure tõenäosusega Te läbite ajateenistuse?“ vastusevariandid olid: „olen kindel, et läbin ajateenistuse“; „arvan, et pigem läbin“; „arvan, et pigem ei läbi“; „tõsiselt kahtlen, et läbin ajateenistuse“; „ei oska öelda“.

Nendele, kes valisid vastusevariandiks „arvan, et pigem ei läbi“ või „tõsiselt kahtlen, et läbin ajateenistuse“ oli täpsustav küsimus „Miks Te arvate, et Te ajateenistust ei läbi?“ millele ei olnud vastusevariante ette antud.

Küsimusele „Milline on Teie arvates Kaitseväe maine ühiskonnas?“ vastamiseks oli 10-palline skaala, kus 1 tähendab, et Kaitseväe maine on madal ja 10, et Kaitseväe maine on kõrge.

Küsimusele „Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks?“ ja „Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?“ vastusevariantideks olid: „kindlasti vajalik“; „pigem vajalik“; „pigem mittevajalik“; „täiesti mittevajalik“; „ei oska öelda“.

„Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“ vastusevariantideks olid: „jah, kindlasti“; „tõenäoliselt küll“; „tõenäoliselt mitte“; „kindlasti mitte“; „ei oska öelda“.

Küsimusele „Kui tõenäoliseks Te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?“ vastusevariantideks, mille vahel sai valida olid järgmised: „väga tõenäoline“; „küllaltki tõenäoline“; „mitte eriti tõenäoline“; „täiesti ebatõenäoline“; „ei oska öelda“.

„Kui Eestit rünnatakse, milline oleks Teie hinnangul kõige tõenäolisem NATO tegevus Eestis?“ vastusevariantideks olid: „konflikti puhkedes tooks NATO Eestisse täiendavad sõjalised üksused“; „konflikti puhkedes osutaks NATO materiaalselt sõjalist abi“; „NATO piirduks poliitilise ja diplomaatilise toetusega“; „Eestil poleks NATO-lt mingit abi loota; ei oska öelda“.

Küsimusele „Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust?“ vastates sai valida vastusevariantide vahel: „oleksin kindlasti nõus“; „oleksin tõenäoliselt nõus“; „kaaluksin sellist võimalust sõltuvalt pakutavatest tingimustest“; „tõenäoliselt ei oleks nõus“; „kindlasti ei oleks nõus“; „ei oska öelda“.

Viiepallisel skaalal kus 1 tähendas „ei motiveeri üldse“, 2 tähendas „motiveerib vähe“, 3 tähendas „motiveerib mõõdukalt“, 4 tähendas „motiveerib tugevalt“ ja 5 tähendas „motiveerib väga tugevalt“ tuli hinnata seda, kuivõrd teatud tegurid motiveerivad kaitseväge/ajateenistusse panustama. Väited olid järgmised:

- „kohusetunne oma riigi ja rahva ees“;
- „soov kaasajateenijaid mitte alt vedada“;
- „võimalus ennast arendada“;
- „võimalus teha karjääri riigikaitse valdkonnas“;
- „minu soorituste tunnustamine ülemate poolt“;
- „minu väärtustamine ajateenistuse jooksul“;
- „püstitatud ülesannete selgus“;
- „väljakutset ja põnevust pakkuvad tegevused“;
- „võimalus parandada füüsilist vormi“;
- „soov tõestada endale ja teistele, et olen võimeline ajateenistuse läbima“.

Riigikaitseliste hoiakute võrdlemiseks kasutati vastandlike väidete paare mis asusid 10-pallise skaala otspunktides. Vastandlike väidete paare oli neli:

- „Läbin ajateenistuse, et panustada reserv-väelasena riigikaitseesse“/ „Läbin ajateenistuse, kuid ei näe oma pikemaajalist rolli riigikaitsees“;
- „Reservõppekogunemised tagavad reservväelaste väljaõppe taseme säilimise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet“/ „Reservõppekogunemised on reservväelaste jaoks aja ja riigi jaoks raha raiskamine“;
- „Mulle tundub õige, et Eestis on kohustuslik ajateenistus ja reservarmeel põhinev riigikaitse“/ „Minu arvates võiks Eesti loobuda kohustuslikust ajateenistusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest“;

- „Kui Eestile tungitaks kallale, oleksin valmis osalema kaitsetegevuses“/ „Kui Eestile tungitaks kallale, hoiaksin kaitsetegevusest pigem kõrvale“.

Hoiakud teenistuse lõpus

Ajateenistuse alguse ja lõpu ankeetides mõned küsimused kordusid:

- „Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks?“;
- „Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks?“;
- „Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?“;
- „Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“;
- „Kui tõenäoliselt Te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?“;
- „Kui Eestit rünnatakse, milline oleks Teie hinnangul kõige tõenäolisem NATO tegevus Eestis?“;
- „Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas Te oleksite astunud ajateenistusse?“;
- „Kuidas Teile tundub, kas võõrriigi relvastatud kallaletungi korral oleks võimalik Eestit kaitsta?“;
- „Kui tõenäoliselt Te peate Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu?“;
- „Kui Eestit rünnatakse, milline oleks Teie hinnangul kõige tõenäolisem NATO tegevus Eestis?“;
- „Kas oleksite nõus tulema teenistusse tegevväelasena pärast ajateenistust?“.

Ülaltoodud küsimuste vastusevariandid või vastuste skaalad olid samuti mõlemas ankeedis samad. Ajateenistuse lõpus küsiti „Kas Te teate oma sõjaaja ametikohta?“, antud küsimus nõudis „jah“ või „ei“ vastust. Küsimusele „Millise hinnangu Te annate oma võimekusele täita sõjaaja ülesandeid?“ sai vastamiseks valida variantide vahel: „suurepärase“, „väga hea“, „hea“, „rahuldav“, „kasin“, „puudulik“, „ei oska öelda“. „Milliste tunnetega Te tuleksite reservõppekogunemisele?“ vastusevariandid, mille vahel sai valida, olid järgmised: „tuleksin hea meelega“, „oleksin valmis oma kohust täitma“, „võimaluse korral jätaksin tulemata“, „tuleksin täiesti vastumeelselt“, „ei oska öelda“.

Probleemid teenistuses ehk kohanemine

Ajateenistuse lõpus küsitakse ajateenijatelt nende suhete kohta nii kaasajateenijate kui ülemustega. Allpool toodud küsimused aitavad hinnata, kuidas nad ajateenistusega kohanesid, milliste probleemidega nad kokku puutusid ja mida nad nende lahendamiseks ette võtsid.

Skaalal „üldse mitte“; „vahetevahel“; „üsna sageli“; „pidevalt“; „ei käi minu kohta“ tuli hinnata üheksat väidet „Kas Teil on ajateenistuse vältel tulnud ette ebameeldivusi ...“:

- „...oma seisukohtade avaliku väljaütlemise pärast“;
- „...rahvuse tõttu“;
- „...maailmavaatelistele veendumuste pärast“;
- „...tervisliku seisundi pärast“;
- „...nõrga füüsilise võimekuse pärast“;
- „...riigikeelest erineva keele kasutamise pärast“;
- „...välimuse pärast“;
- „...aeglase õppimise pärast“;
- „...sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene)“.

Kui ajateenijatel oli ajateenistuse jooksul olnud mõne ülaltoodud olukorraga kokkupuuteid, tuli vastata küsimusele „Mida Te sel puhul ette võtsite?“. Vastusevariantidest tuli valida kõik sobivad vastusevariandid nende seast: „teatasite sellest oma vahetule ülemale“; „teatasite sellest väeosa ülemale“; „pöördusite kaitseväge peainspektori poole“; „pöördusite üksuse sotsiaaltöötaja/psühholoogi poole“; „teatasite sellest väeosa ajateenijate esindusmehele“; „püüdsite ise lahenduse leida“; „kannatasite ära“.

Ülemate võimaliku negatiivse käitumise hindamiseks ajateenijate suhtes, said ajateenijad hinnata skaalal „mitte kunagi“; „vahetevahel“; „kord kuus“; „kord nädalas“; „iga päev“ järgnevaid väiteid:

- „Teie eest varjatakse informatsiooni ja see mõjutab Teile antud ülesande täitmist“;
- „Teile tuletatakse korduvalt meelde Teie vigu või eksimusi“;
- „Teie ülesannete täitmist kritiseeritakse järjepidevalt“;
- „Teid räägitakse taga või levitatakse Teile kohta kuulujutte“;
- „Teie suunas tehakse solvavaid või ründavaid märkusi (sh Teie harjumuste, tausta, seisukohtade või eraelu kohta)“;
- „Teie peale karjutakse või Te olete spontaanse viha (või raevu) sihtmärk“;
- „Teid ignoreeritakse või tõrjutakse“;
- „Teid ignoreeritakse või Teisse suhtutakse vaenulikult kui pöördute ülema poole“;
- „Tehakse tünge (rumalat nalja) ülemate poolt, kellega Te läbi ei saa“.

Teenistusega rahulolu

Ajateenistuse lõpus võttes kõike kokku kasutati üldise eluga rahulolu mõõtmiseks 10-pallist skaalat, kus 1 tähendas, et ei olda üldse rahul ja 10 tähendas, et ollakse täiesti rahul. Kogu teenistusega rahulolu mõõtmiseks kasutati skaalat, kus 1 tähendas „väga rahul“, 2 tähendas „pigem rahul“, 3 tähendas „ei rahul ega mitte rahul“, 4 tähendas „pigem ei olnud rahul“ ja 5 tähendas „ei olnud üldse rahul“ ning vastusevariant „ei oska öelda“.

3.4. Eneserefleksioon

Antud bakalaureusetöö teema valikul mängis olulist rolli gümnaasiumis läbitud riigikaitseõpetuse õppeaine. Kui tekkis võimalus uurida ajateenijate mitmekesisust, otsustasin teha seda kodukeele uurimise kaudu, sest ka minu kodune keel ei ole eesti keel. Käesolevaks ajaks on mu eesti keele oskus nii hea, et õpin eestikeelsel õppekaval. Praegusel ajal on Eestis eesti keele tähtsus teravdatud tähelepanu peamiselt täielikult eestikeelsele õppele ülemineku tõttu.

On võimalik, et minu isiklikud kogemused ja hoiakud mõjutavad minu uurimistööd, kuid olles teadlik uurimistöö meetoditest ja neid nõuetekohaselt rakendades, siis mitte enam kui teistel uurijatel. Siinsetes analüüsides ja tulemuste tõlgendamisel olen lähtunud tunnustatud metoodikast, hea teadustava printsiipidest, tuginenud teaduskirjandusele ja empiirilistele leidudele. Lisaks, oma uurimistöös kasutasin sekundaarandmeid ja seega ei olnud mul võimalik panustada ankeedi välja töötamise ja küsimuste sõnastamise. Mina otsustasin uurimisteema fookuse ja tunnuste valiku, mis minu arvates kõige paremini aitasid uurimiseesmärki lahendada.

4. TULEMUSED

Järgmises peatükis esitatakse andmeanalüüsi tulemused.

4.1. Ajateenijate sotsiaaldemograafiline profiil

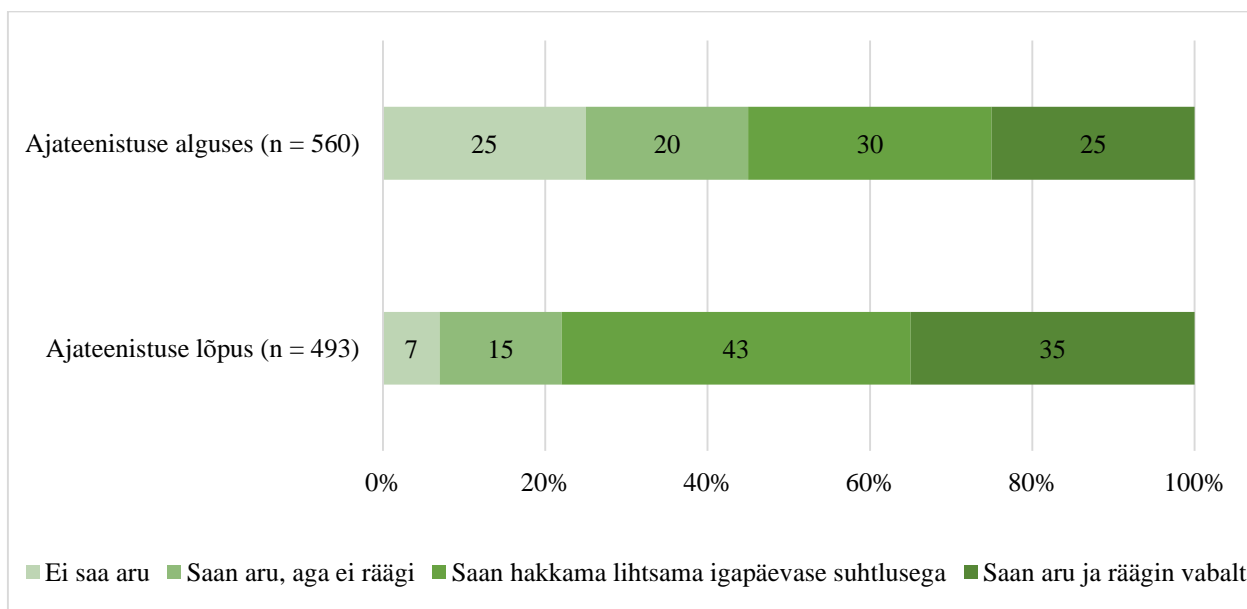
Perioodil 2022–2023 osales ajateenistuses 3335 indiviidi (suvine eelkutse – 1934, sügisene põhikutse – 1012, talvine eelkutse – 389) (Kasearu, 2024). Nendest 3294 osalesid kaitseväge inimvara kompleksuuringu küsitlusuuringus (suvine eelkutse – 1923, sügisene põhikutse – 1005, talvine eelkutse – 366). Kõigi kolme kutse puhul kokku oli vastamismäär 98,8%. Täpsema ülevaate valimist annab tabel 1. Vaatamata asjaolule, et naised võivad vabatahtlikult ajateenistuse läbida, jääb nende osalus ajateenistuses 1,1–1,7% tasemele. Kõigis kutsetes moodustavad mehed üle 98% vastanutest. Vastanute vanused jäid vahemikku 17–28 eluaastat, keskmine vanus oli 19,6. Valdaval osal inimestest kõigis kutsetes oli emakeel eesti keel, ulatudes 67%-st talvises kutses kuni 87%-ni suvises kutses. Emakeeltest teisel kohal oli vene keel, mille kõige suurem osakaal oli talvises kutses (32%) ja madalaim suvikutses (12%). Väikesel osal ajateenijatel on emakeel mõni muu keel, ulatudes suvises kutses 0,7%-st sügisises kutses 1,2%-ni. Leidus ka eesti keele murrete esindajaid. Osa ajateenijaid vastas, et kasutavad emakeelena nii vene kui eesti keelt, eesti ja inglise keelt või eesti ja soome keelt, aga ka aserbaidžani, hispaania, araabia, soome, saksa, ukraina, armeenia ja rootsi keelt.

Tabel 1. Kirjeldav statistika kutsete lõikes

	Suvine eelkutse	Sügisene põhikutse	Talvine eelkutse	Kokku
Ajateenijate arv	1934	1012	389	3335
Uuringus osalenud	1923 (58%)	1005 (31%)	366 (11%)	3294 (100%)
Vastamismäär	99,4%	99,3%	94,1%	98,8%
Mehed	1888 (98%)	990 (99%)	361 (99%)	3239 (98%)

Naised	32 (1,7%)	11 (1,1%)	4 (1,1%)	47 (1,4%)
Sugu on määramata	3 (0,2%)	4 (0,4%)	1 (0,3%)	8 (0,2%)
Keskmine vanus	19,4	19,6	20,1	19,6
Põhiline kodukeel – eesti keel	1677 (87%)	755 (75%)	244 (67%)	2676 (81%)
Põhiline kodukeel – vene keel	232 (12%)	238 (24%)	118 (32%)	588 (18%)
Põhiline kodukeel – muu	14 (0,7%)	12 (1,2%)	4 (1,1%)	30 (0,9%)

Ajateenistuse alguses oskas eesti keelt vähe või üldse mitte 25% mitte-eesti emakeelega vastanutest, 20% sai aru eesti keelest, aga ei osanud selles rääkida, 30% suutis pidada lihtsaid igapäevaseid eestikeelseid vestlusi ning 25% mõistis ja oskas vabalt eesti keelt rääkida. Ajateenistuse lõpuks olid näitajad märgatavalt muutunud. Oluliselt vähenes nende osakaal, kes ei saanud eesti keelest üldse aru (7%) ja samuti vähenes nende osakaal, kes mõistsid, aga ei osanud eesti keelt rääkida (15%). Suurenes nende osakaal, kes saavad hakkama lihtsama igapäevase suhtlusega (43%) ja need, kes mõistavad ja räägivad eesti keelt vabalt (35%) (vt Joonis 1).

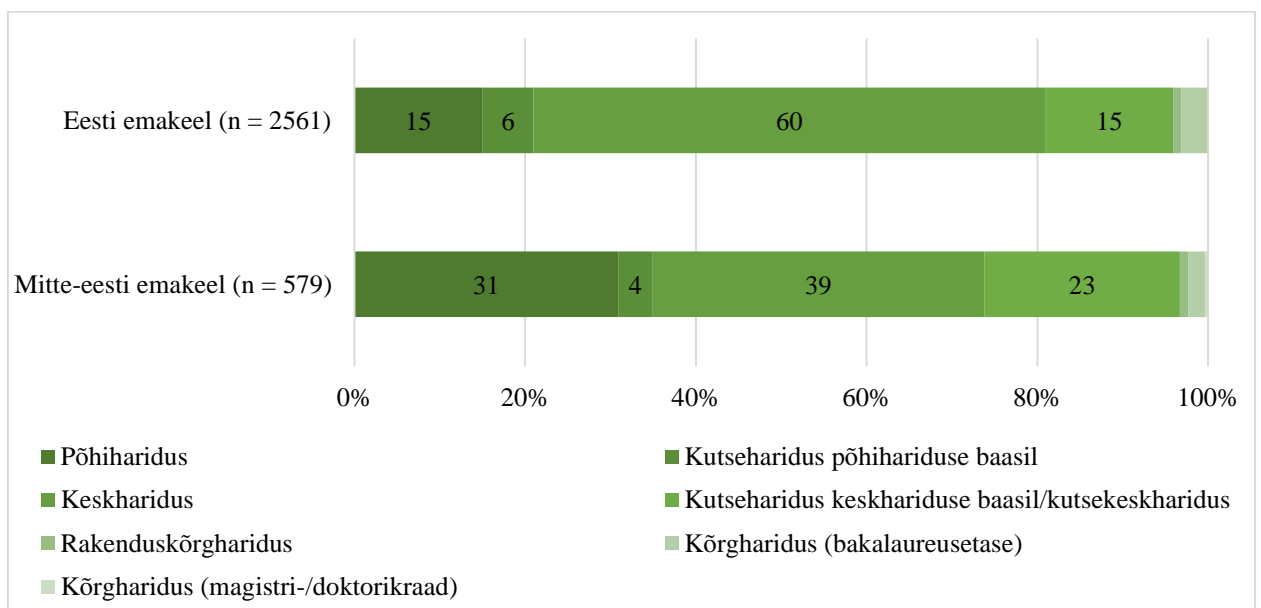

Joonis 1. Mitte-eesti emakeelega ajateenijate hinnang oma eesti keele oskusele ajateenistuse alguses ja lõpus

Ajateenistuse ajal osales sellel kursusel 244 (51%) ajateenijat, kelle emakeel ei olnud eesti keel, 214 (43%) ei osalenud ja 35 (6%) küsitletut vastasid, et neile sellist kursust ei pakutud.

Eesti kirde- ja idapiirkondadesse ning Tallinna on koondunud suurem osa mitte-eesti emakeelega (sh venekeelsest) elanikkonnast. Seetõttu on nendest piirkondadest pärit suurem osa mitte-eesti emakeelega ajateenijaid. Nii eesti kui mitte-eesti emakeelega ajateenijatest osa elas enne ajateenistusse astumist püsivalt välismaal (vt Lisa 1).

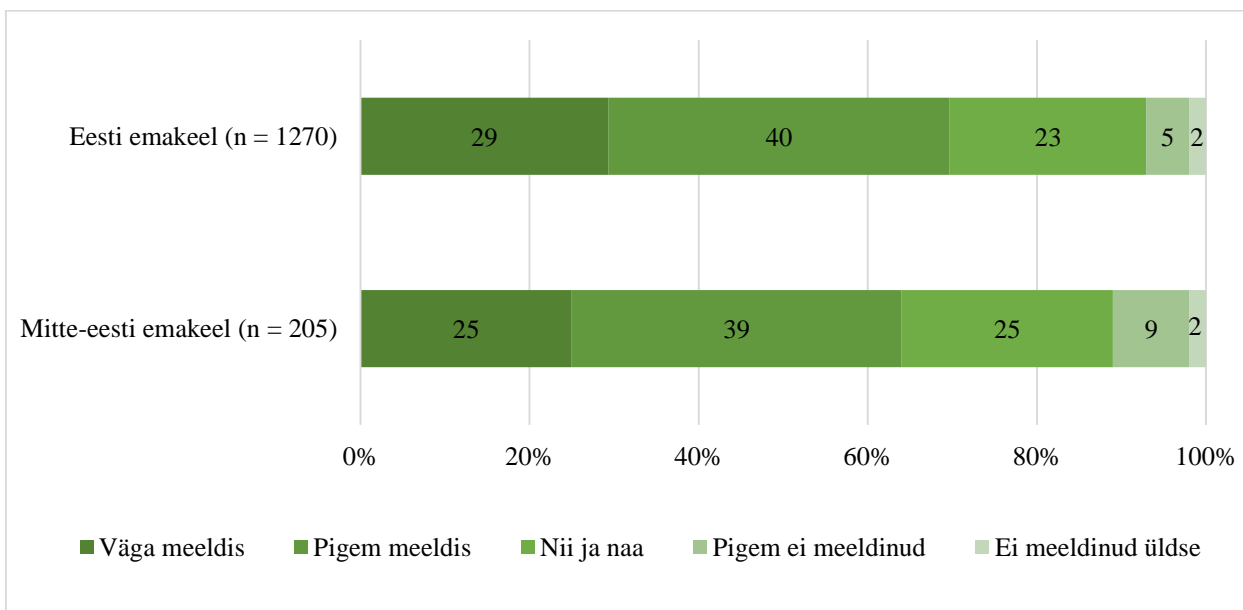
Ajateenistus on kohustuslik neile, kes on lõpetanud vähemalt kuus klassi haridust (Kaitseressursside Amet, 2023a). Koolikohustus algab hetkest, mil laps saab enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit seitsmeaastaseks ja kestab kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni (Haridus- ja Teadusministeerium, i.a). Põhilise kodukeele ja kõrgeima omandatud haridustasemel vahel oli statistiliselt oluline seos ($\chi^2 = 134,9, p \leq 0,001, df = 6$). Suurel osal mitte-eesti emakeelega ajateenijatest oli keskharidus (39%) (vt Joonis 2). Põhiharidusega oli 31% ja kutsehariduse keskhariduse baasil või kutsekeskhariduse oli omandanud 23%. Kutseharidus põhihariduse baasil oli 4% ja rakenduskõrghariduse oli omandanud 1%. Eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest 60% oli keskharidusega. Põhihariduse oli omandanud 15%, kutsehariduse keskhariduse baasil või kutsekeskhariduse 15%, kutsehariduse põhihariduse baasil 6% ja rakenduskõrghariduse 1%. Mõlemas rühmas kõrghariduse (bakalaureusetase, magistri-/doktorikraad) osakaal oli sama (eesti emakeel – 3%, mitte-eesti emakeel – 3%).

Joonis 2. Kõrgeim omandatud haridustase põhilise koduse keele lõikes

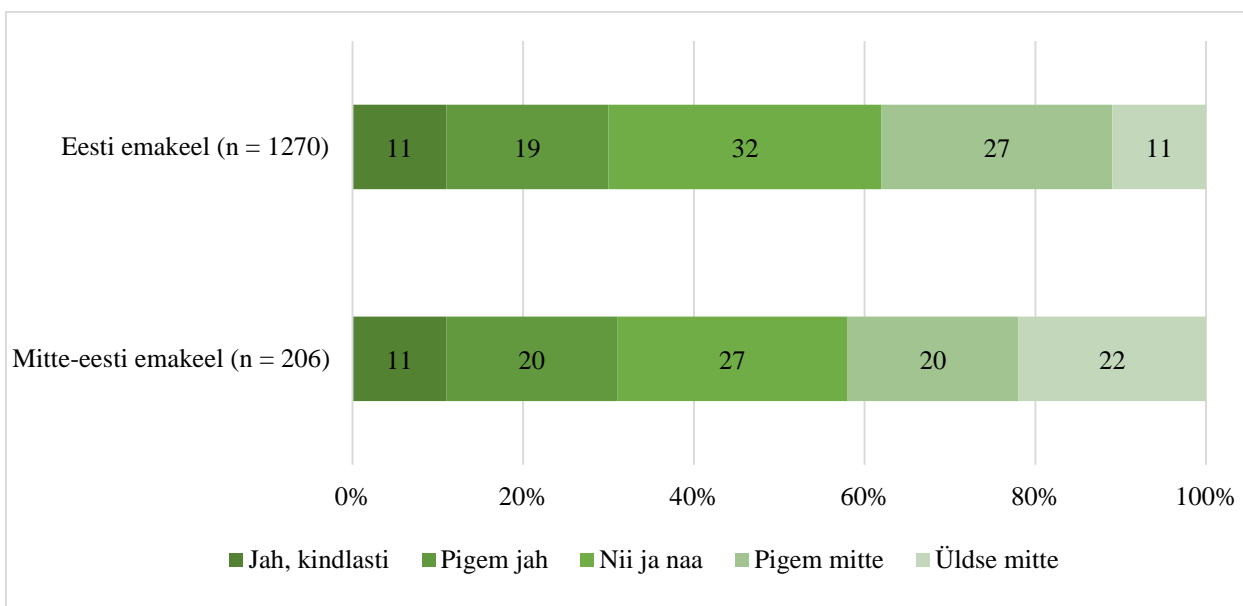
Haridusasutustel on suur roll inimese kui indiviidi kujundamisel. Neid ei saa alahinnata kui olulist etappi inimeste kaitsetahte kujundamisel. Eesti gümnaasiumides ja kutsekoolides õpetatakse riigikaitseõpetust, mis koosneb kahest osast – teoreetilisest ja praktilisest kursusest. Alates 2023. aasta sügisest on riigikaitseõpetus gümnaasiumisse õppima astujatele kohustuslik (Kaitseressursside Amet, 2023b). Põhilise kodukeele ja riigikaitseõpetuse aines osalemise vahel on statistiliselt oluline seos ($\chi^2 = 34,8, p \leq 0,001, df = 1$). Emakeele järgi ei olnud suhtumises riigikaitse õppeainesse olulist vahet ($\chi^2 = 6,3, p = 0,180, df = 4$). Eesti emakeelega ajateenijatest (n = 2512) oli riigikaitseõpetuse koolis läbinud 51% vastanutest, mitte-eesti emakeelega ajateenijatest (n = 559) osales kursusel vaid 37%. Nende vastanute seas, kellele aine väga meeldis

või pigem meeldis, oli 69% eesti emakeelega ja 64% mitte-eesti emakeelega (vt Joonis 3). Vähesed eesti emakeelega ajateenijad (7%) ja mitte-eesti emakeelega ajateenijad (11%) ei olnud riigikaitseõpetusega rahul või ei meeldinud see neile üldse.

Joonis 3. Suhtumine riigikaitseõpetuse õppeainesse põhilise koduse keele lõikes

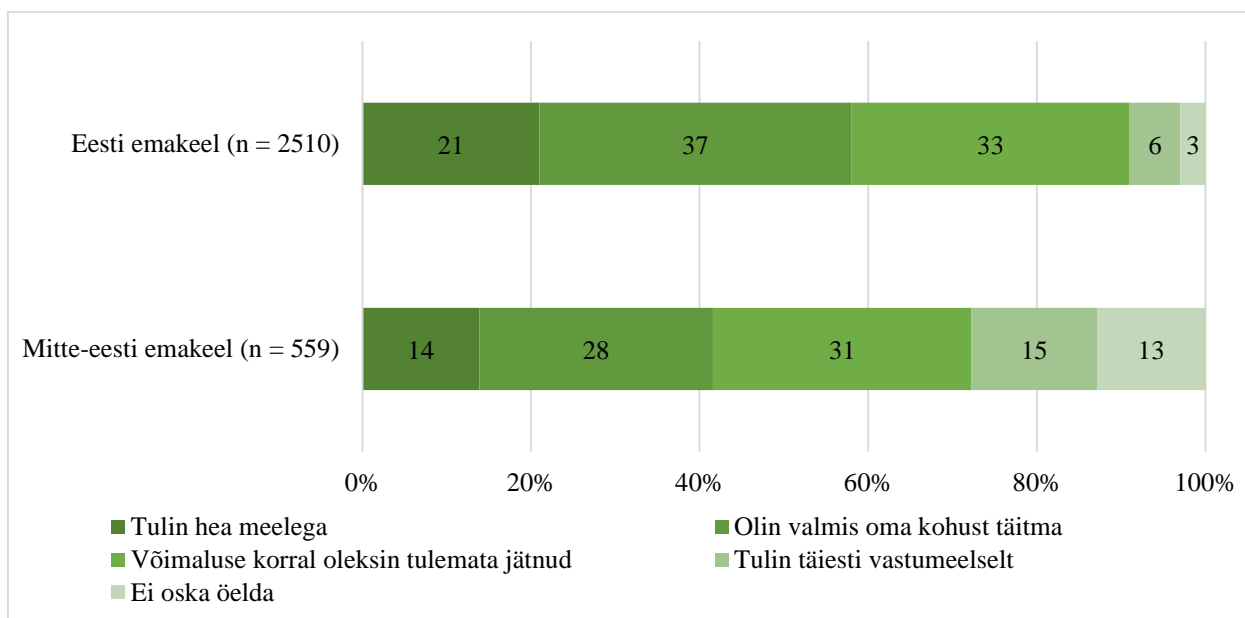
Riigikaitseõpetuses saadud teadmised ja kogemused inspireerisid paljusid panustama riigikaitsele laiemalt (nt Kaitseliit, elanikkonnakaitse, vabatahtlik pääste jne). Kindlasti või tõenäoliselt panustaksid 30% eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest ning 31% mitte-eesti emakeelega ajateenijatest riigikaitsele (vt Joonis 4). Seevastu 38% eesti keelt emakeelena kõnelevatest ja 42% mitte-eesti emakeelega ajateenijatest olid riigikaitsele osalemisest vähem või üldse mitte huvitatud ($\chi^2 = 19,8, p \leq 0,001, df = 4$).

Joonis 4. Soov panustada riigikaitsele (nt Kaitseliit, elanikkonna kaitse, vabatahtlik pääste vms) pärast riigikaitseõpetuse aines õpitut ja kogetut põhilise koduse keele lõikes

25% eesti keelt emakeelena kõnelevatest (n = 2556) ning vaid 8% mitte-eesti emakeelega ajateenijatest (n = 578) on olnud seotud riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsioonidega, nagu Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, vabatahtlikud päästjad ja abipolitseinikud. See näitab, et emakeel mõjutab osalemist nendes organisatsioonides ($\chi^2 = 73,4, p \leq 0,001, df = 1$).

Varasemad kogemused võivad mõjutada ajateenijate suhtumist teenistusse minekusse. Eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest 21% tulid aega teenima hea meelega, 37% olid valmis oma kohust täitma ja vaid 6% tulid vastumeelselt (vt Joonis 5). Mitte-eesti emakeelega ajateenijatest tulid hea meelega teenima 14%, oma kohust täitma tuli 28% ning vastumeelselt läks teenima 15%. Mõlemast rühmas oli peaaegu võrdselt neid, kes võimaluse korral oleksid jätnud tulemata – vastavalt 33% eesti emakeelega ja 31% mitte-eesti emakeelega ajateenijatest. Teenistuse algusega oli oma tundeid raske kirjeldada eesti emakeelega ajateenijatel vaid 3% juhtudel, samas kui mitte-eesti emakeelega oli see osakaal 13% ($\chi^2 = 180,5, p \leq 0,001, df = 4$).

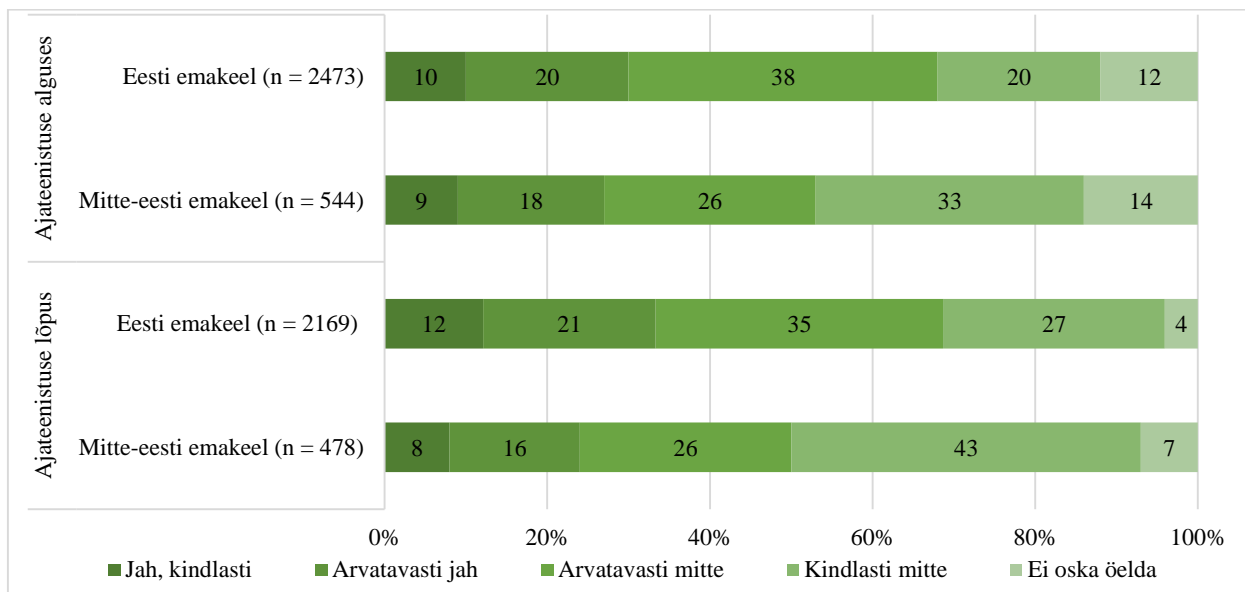

Joonis 5. Tunded ajateenistusse tulles põhilise koduse keele lõikes

Teistest keelerühmadest pärit inimestel on erinev kultuuritaust, väärtused ja sotsiaalsed normid, mis mõjutavad nende ajateenistusega seotud otsuseid. Eesti emakeelega ajateenijatest (n = 2519) tuli vabatahtlikult ajateenistusse 49%, mitte-eesti emakeelega (n = 556) hulgas oli antud osakaal märksa madalam, 32% ($\chi^2 = 52,5, p \leq 0,001, df = 1$).

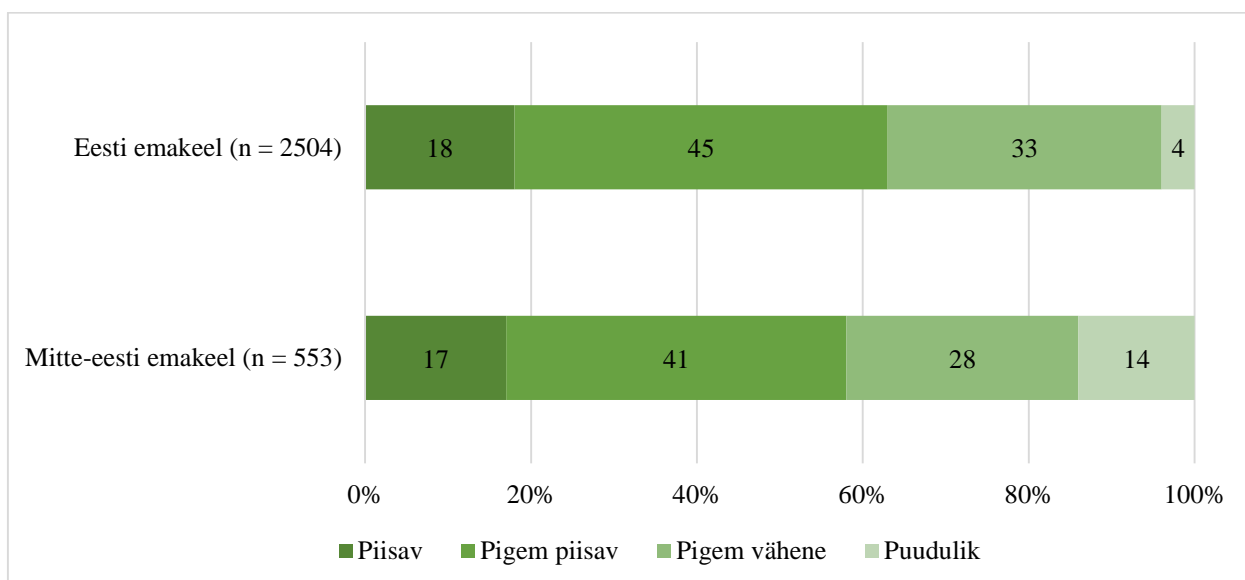
Need, kelle emakeel on eesti keel, olid rohkem valmis ajateenistusse astuma ka sel juhul, kui see oleks vabatahtlik, nii ajateenistuse alguses (10%) kui ka lõpus (12%). Nende seas, kelle emakeel ei ole eesti keel, langes sama näitaja 9%-lt 8%-le. Nii ajateenistuse alguses ($\chi^2 = 57,4, p = 0,000$,

df = 4) kui ka lõpus ($\chi^2 = 62,7, p \leq 0,001, df = 4$) säilis tunnuste vahel statistiliselt oluline seos. (vt Joonis 6).

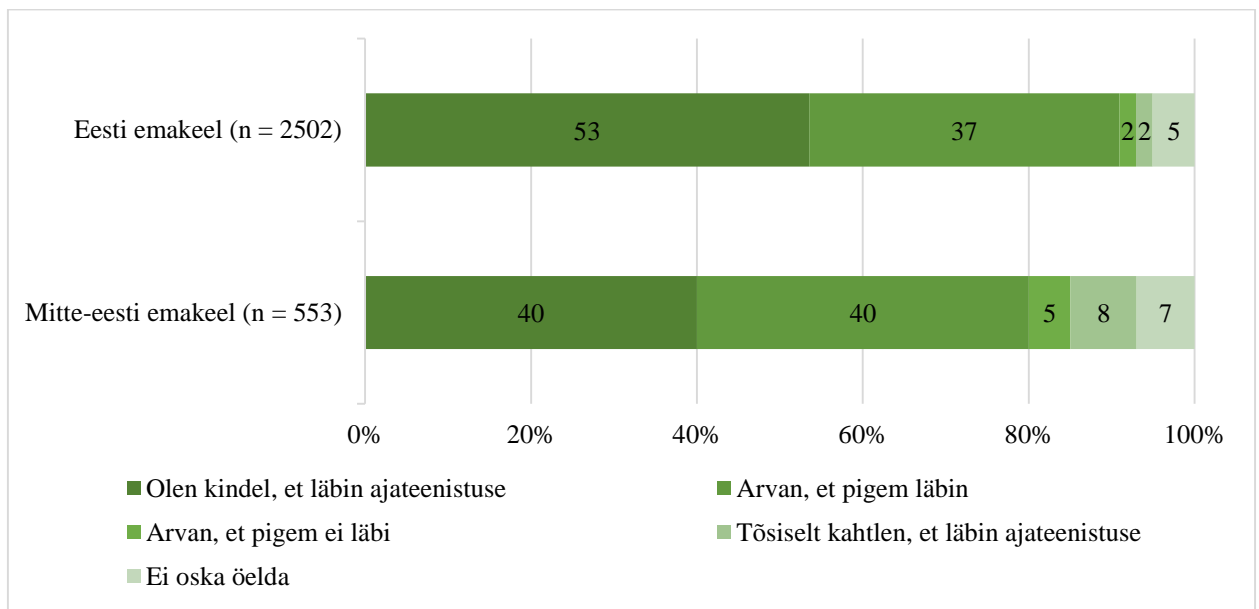
Joonis 6. Valmidus astuda ajateenistusse, juhul kui see oleks vabatahtlik põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

58% mitte-eesti ja 63% eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest vastas, et ajateenistuse elamis- ja teenistustingimuste kohta saadud informatsioon oli piisav või pigem piisav (vt Joonis 7). Pigem väheseks pidas informeeritust elu- ja teenistustingimustest ajateenistuses eesti emakeelega ajateenijatest 33%, teiste keelerühmade hulgas 28%. Suurim erinevus tuli esile nende seas, kes ütlesid, et informeeritus elu- ja teenistustingimustest ajateenistuses on puudulik – eesti emakeelega ajateenijatel oli see osakaal 4%, samas kui mitte-eesti emakeelega ajateenijatest vastas selliselt 14% ($\chi^2 = 67,9, p \leq 0,001, df = 3$).

Joonis 7. Informeeritus elu- ja teenistustingimustest ajateenistusse tulles põhilise koduse keele lõikes

Ajateenijatel, kes räägivad eesti keelt emakeelena (53%), on suurem kindlus ajateenistust läbida võrreldes nendega, kelle emakeel ei ole eesti keel (40%). Ajateenistust pigem läbivate osakaal on suurem mitte-eesti keelt emakeelena kõnelevate ajateenijate seas (40%) võrreldes eesti keelt emakeelena kõnelevate ajateenijatega (37%) (vt Joonis 8). Märgatavalt sõltub emakeelest ka nende osakaal, kes arvavad, et nad pigem ei läbi või tõsiselt kahtlevad, kas nad läbivad ajateenistuse ($\chi^2 = 81,1, p \leq 0,001, df = 4$).

Joonis 8. Ajateenijate hinnang oma suutlikkusele ajateenistust läbida põhilise koduse keele lõikes

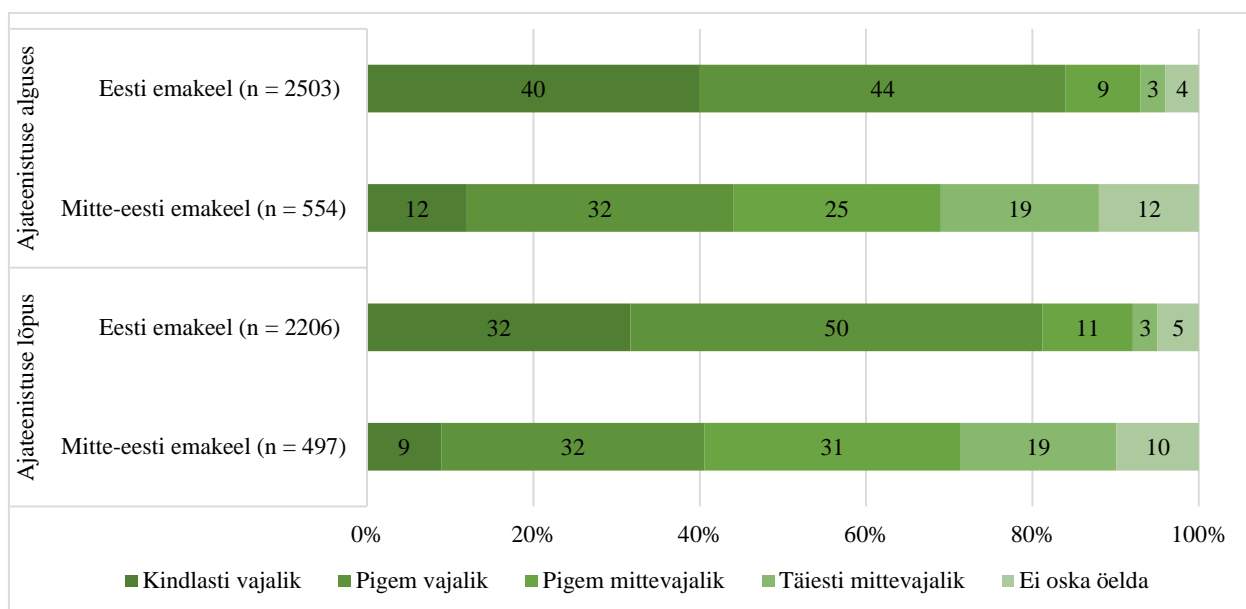
4.2. Ajateenijate hoiakud ajateenistuse ja Kaitseväge suhtes

Uuringust „Avalik arvamus riigikaitsest“ (Eesti Uuringukeskus, 2023) selgus, et Eesti elanikud usaldavad kõrgelt päästeteenistust (96%) ning Politsei- ja Piirivalveametit (85%). Märkimisväärselt usaldatakse Eesti kaitseväge (77%). Huvitaval kombel on eesti ja mitte-eesti keelt emakeelega uuritavate usaldustasemetes erinevusi. Sama erinevus ilmneb ka ajateenijate hulgas ($\chi^2 = 56,4, p \leq 0,001, df = 9$). Eesti emakeelega ajateenijate keskmine hinne Kaitseväge mainele ühiskonnas ajateenistuse alguses oli 6,8 (n = 2500, SD = 1,9) ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas oli see veidi madalam ehk 6,3 (n = 554, SD = 2,2). Keskmised hinnangud erinesid statistiliselt olulisel määral (t = 4,12, df = 746, p ≤ 0,001).

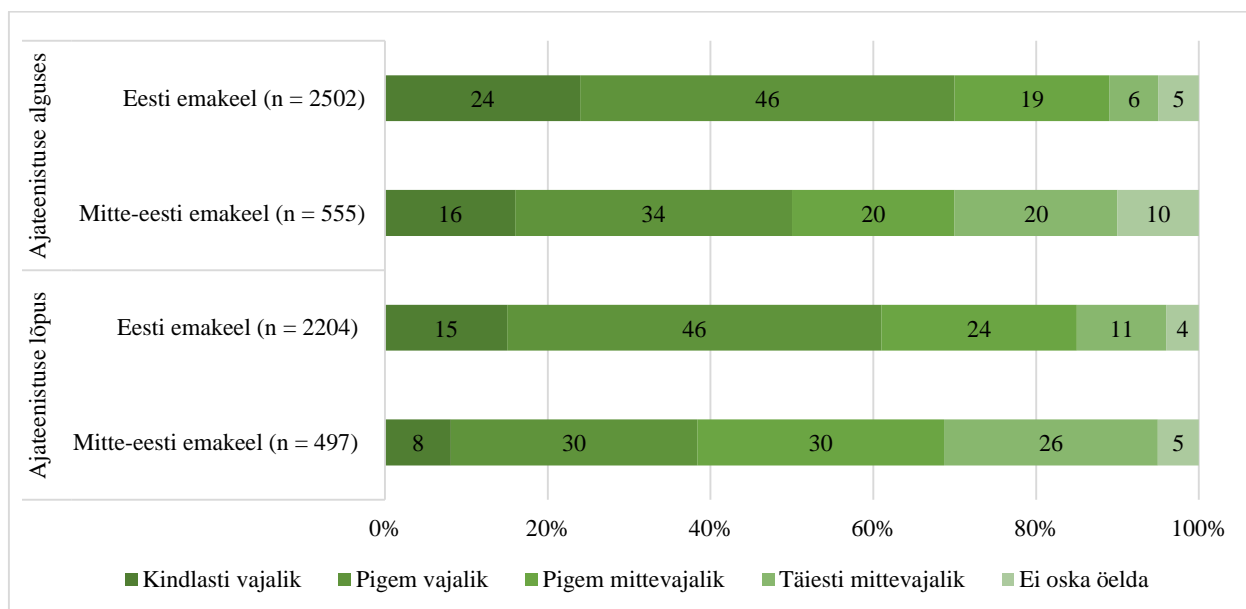
Ajateenistuse alguses ja lõpus on erineva emakeelega ajateenijate arvamused ajateenistuse vajalikkuse kohta erinevad nii isikliku arengu ($\chi^2 = 144,1, p \leq 0,001, df = 4$) ($\chi^2 = 120,9, p \leq 0,001, df = 4$) kui ka Eesti riigi julgeoleku seisukohast ($\chi^2 = 496,2, p = 0,000, df = 4$) ($\chi^2 = 415,8, p \leq 0,001, df = 4$).

Mitte-eesti emakeelega ajateenijad pidasid ajateenistuse alguses ajateenistust kindlasti vajalikuks või pigem vajalikuks nii riigi julgeoleku (44%) (vt Joonis 9) kui isikliku arengu (51%) seisukohast (vt Joonis 10). Ajateenistuse lõpus aga suurenes arvamused, et ajateenistus on pigem mittevajalik, nii isikliku arengu (57%) kui ka riigi julgeoleku (50%) seisukohast.

Eesti emakeelega ajateenijad pidasid ajateenistust kindlasti vajalikuks nii riigi julgeoleku (84%) (vt Joonis 9) kui isikliku arengu (70%) (vt Joonis 10) seisukohast. Ajateenistuse lõpus vähenes arvamused, et ajateenistus on kindlasti või pigem vajalik, nii isikliku arengu (61%) kui ka riigi julgeoleku (82%) seisukohast.

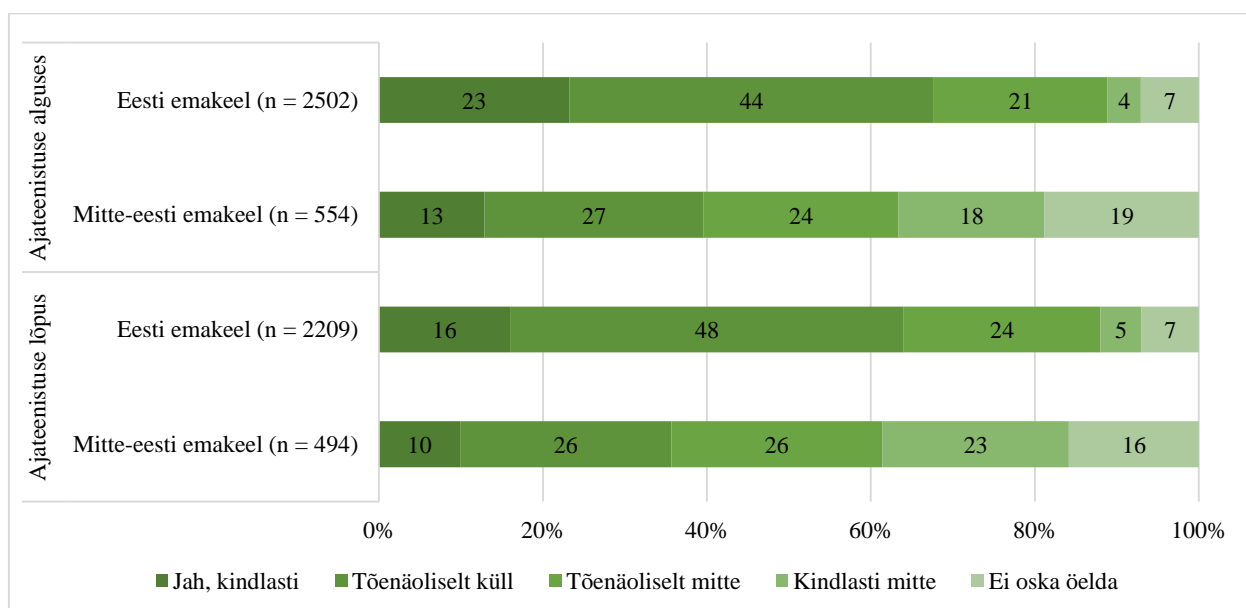
Joonis 9. Ajateenistuse läbimise vajalikkus Eesti riigi julgeoleku jaoks põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

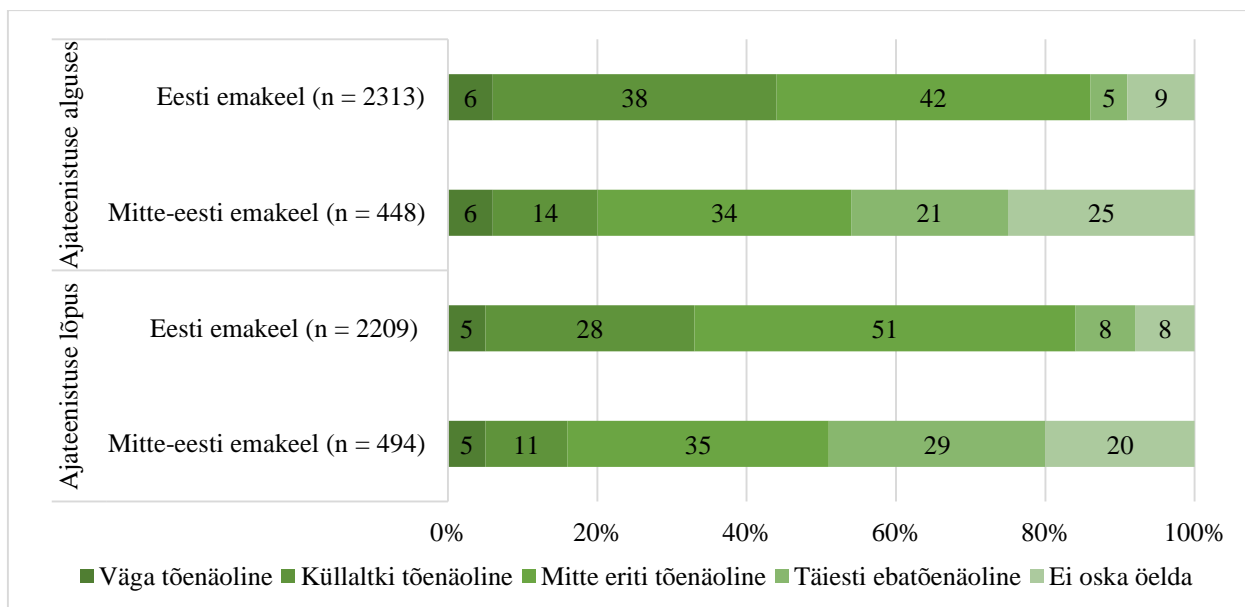
Joonis 10. Ajateenistuse läbimise vajalikkus isiklikule arengule põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

Hoiakud Eesti kaitsevõimesse ($\chi^2 = 257,3, p \leq 0,001, df = 4$) ($\chi^2 = 262,8, p \leq 0,001, df = 4$), Venemaa sõjalise ründe tõenäosusesse ($\chi^2 = 294,0, p \leq 0,001, df = 4$) ($\chi^2 = 284,1, p \leq 0,001, df = 4$) ja NATO pakutava toe suhtes ($\chi^2 = 211,5, p \leq 0,001, df = 4$) ($\chi^2 = 323, p \leq 0,001, df = 4$) olid erinevad. Mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas oli levinud seisukoht, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral ei ole Eestit tõenäoliselt mitte või kindlasti mitte võimalik kaitsta (42%) (vt Joonis 11). Samuti pidasid nad mitte eriti tõenäoliseks Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu (34%) (Joonis 12) ning Eesti võimaliku ründamise korral NATO täiendavate sõjaliste üksuste toomise tõenäosust Eestisse (39%) (Joonis 13). Ajateenistuse lõpus vähenes arvamus, et Eestit oleks tõenäoliselt mitte või kindlasti mitte võimalik kaitsta (35%). Venemaa sõjalist rünnakut pidasid väga tõenäoliseks või küllaltki tõenäoliseks ainult 16% vastanutest. Samuti vähenes nende osakaal, kes pidasid tõenäoliseks NATO täiendavate sõjaliste üksuste Eestisse toomist Eesti võimaliku ründamise korral (35%).

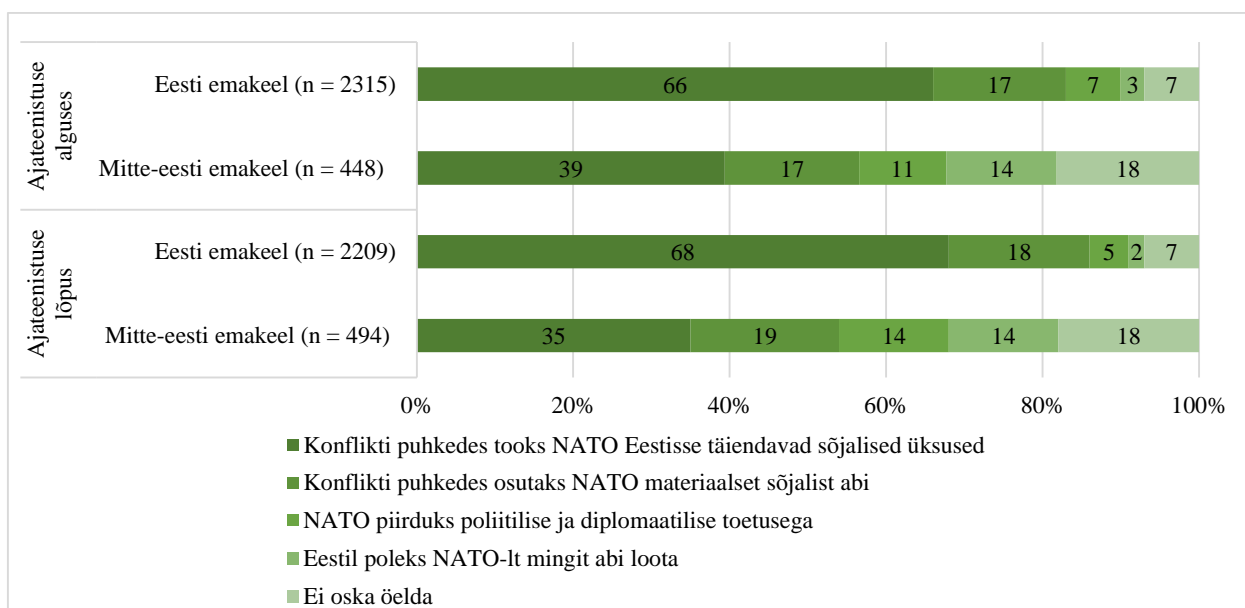
Eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest suurem osa pidas Eestit kindlasti või pigem võimaliseks end kaitsma võõrriigi võimaliku relvastatud kallaletungi korral (68%) (vt Joonis 11), Venemaa sõjalist rünnakut Eesti vastu mitte eriti tõenäoliseks (42%) (vt Joonis 12) ning Eesti võimaliku ründamise korral NATO täiendavate sõjaliste üksuste toomise tõenäosust Eestisse (66%) (vt Joonis 13). Ajateenistuse lõpus vähenes arvamus, et Eesti kaitsevõime on kindlasti või tõenäoliselt võimeline võõrriigi relvastatud kallaletungi korral Eestit kaitsma (64%). Vähenes ka nende osakaal kes pidasid Venemaa sõjalist rünnakut väga või küllaltki tõenäoliseks (44%). Erilisi muutusi hinnangutes seoses NATO tegevustega konflikti puhkedes Eestis ei toimunud.

Joonis 11. Võimalus kaitsta Eestit võõrriigi relvastatud kallaletungi korral põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

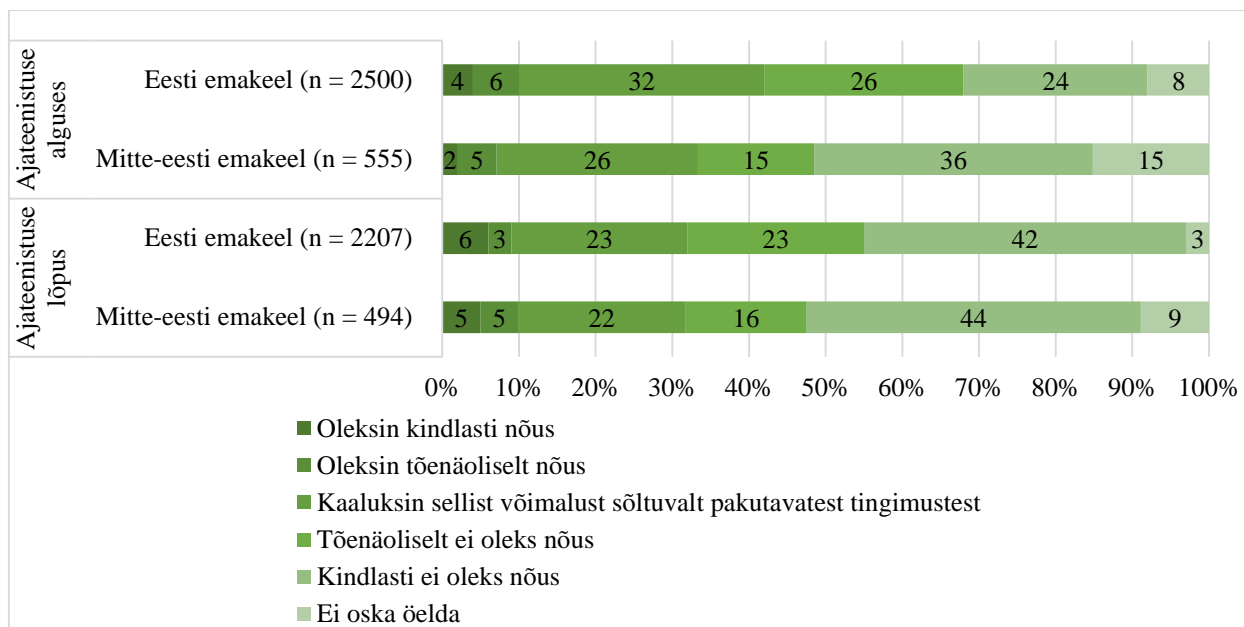

Joonis 12. Venemaa sõjalise rünnaku tõenäosus Eestile põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

Joonis 13. Kõige tõenäolisem NATO tegevus rünnaku korral Eestile põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

Ajateenistuse alguses oli 10% eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest nõus või tõenäoliselt nõus jätkama teenistust tegevälasena pärast ajateenistust, mitte-eesti emakeelega ajateenijate hulgas oli see osakaal 7% ($\chi^2 = 79, p \leq 0,001, df = 5$) (vt Joonis 14). Ajateenistuse lõpus oli eesti keelt emakeelena kõnelevate ajateenijate hulgas see osakaal langenud 8% ning mitte-eesti emakeelega ajateenijate hulgas tõusnud 10% ($\chi^2 = 41, p \leq 0,001, df = 5$).

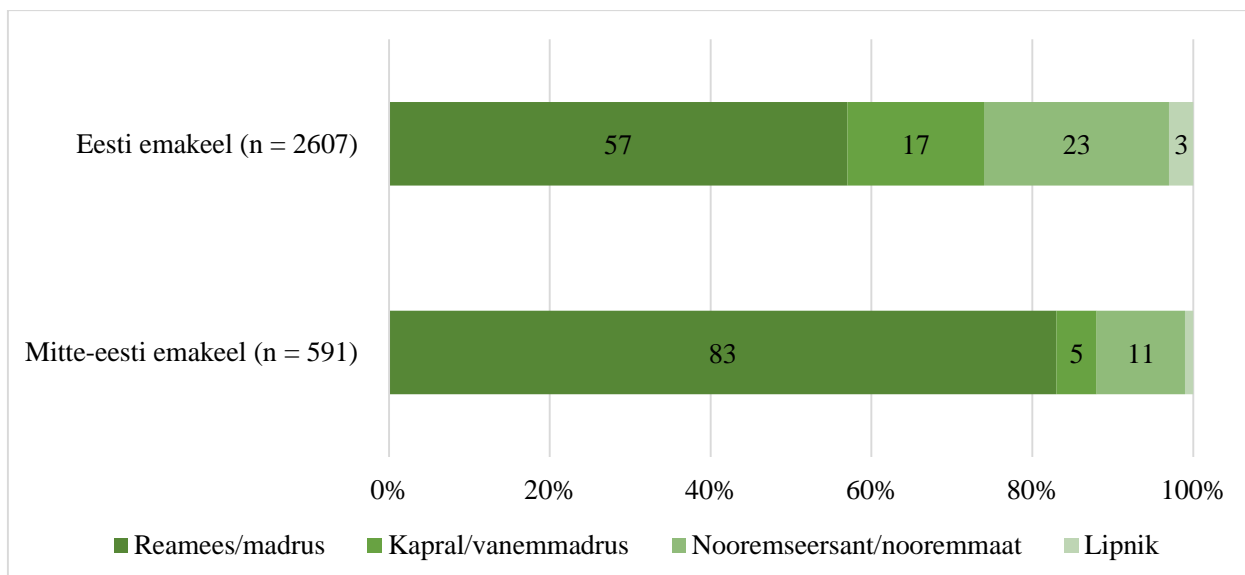

Joonis 14. Nõusolek jätkata teenistust tegevvällasena pärast ajateenistust põhilise koduse keele lõikes ajateenistuse alguses ja lõpus

Valdav osa nii eesti emakeelega (n = 2442, 61%) kui mitte-eesti emakeelega (n = 534, 77%) ajateenijatest olid valmis ajateenistust läbima, kuid ei näinud endal pikaajalist rolli riigikaitstes ($\chi^2 = 85,9, p \leq 0,001, df = 9$). Märkimisväärne osa eesti keelt emakeelena kõnelevatest ajateenijatest (n = 2378, 83%) pooldas väidet, et reservväelaste kogunemised tagavad reservväelaste väljaõppe taseme säilimise ja tugevdavad riigi kaitsevõimet, samas kui suurem osa mitte-eesti emakeelega ajateenijatest (n = 508, 52%) pidas neid kogunemisi nii reservväelaste kui ka riigi aja ja ressurside raiskamiseks ($\chi^2 = 366,4, p \leq 0,001, df = 9$).

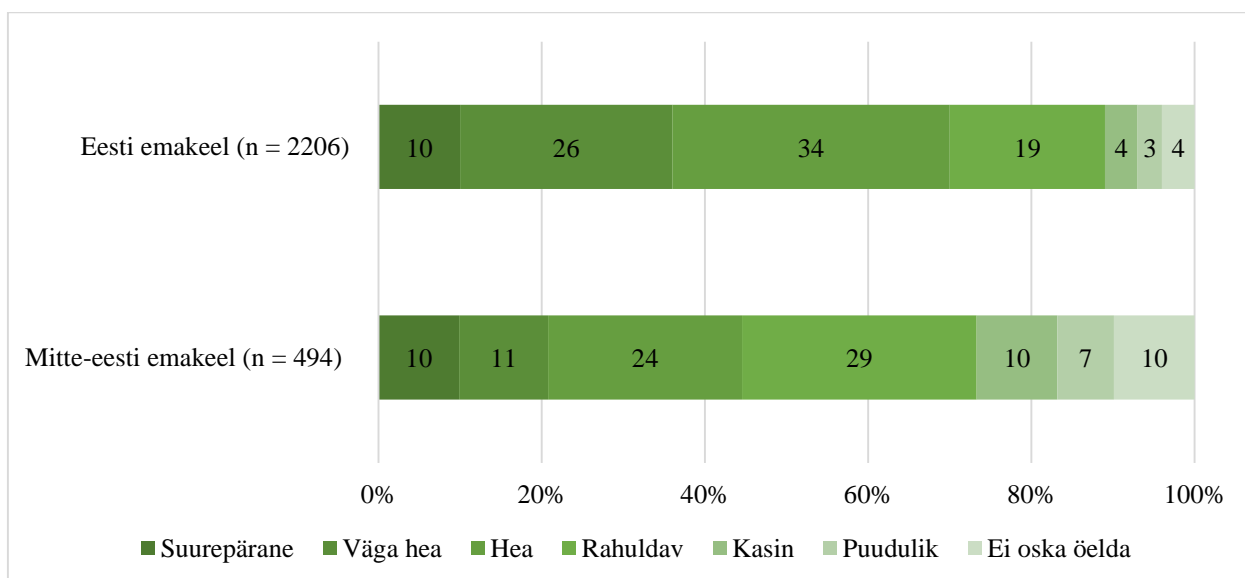
Eesti keelt emakeelena kõnelevad ajateenijad olid nõus, et kohustuslik ajateenistus ja reservipõhine riigikaitse on Eestis vajalikud (n = 2367, 73%), samas kui mitte-eesti emakeelega ajateenijad (n = 513, 63%) arvasid, et Eesti peaks kohustuslikust ajateenistusest ja reservarmeel põhinevast riigikaitsest loobuma ($\chi^2 = 329,8, p \leq 0,001, df = 9$). Kui Eestit ründataks, oleks suurem osa eestikeelsetest ajateenijatest (n = 2354, 71%) valmis kaitsetegevuses osalema, samas kui suurem osa mitte-eesti emakeelega ajateenijatest (n = 508, 53%) jääks pigem kaitsetegevusest kõrvale ($\chi^2 = 161,2, p \leq 0,001, df = 9$).

Riigikeele oskuse ja teenistusaegse karjääri vahel on seos, sest auastme jaotus erineb oluliselt sõltuvalt ajateenijate põhilisest kodukeelest ($\chi^2 = 143,8, p \leq 0,001, df = 3$). Enamik mitte-eesti emakeelega ajateenijatest oli madalama auastmega, samas kui eesti emakeelega ajateenijate seas oli suurem osa kõrgemate auastmetega. Reames/madrus oli kõige levinum auaste mõlemas rühmas, kuid see oli palju levinum nende seas, kelle emakeel ei ole eesti keel (vt Joonis 15).

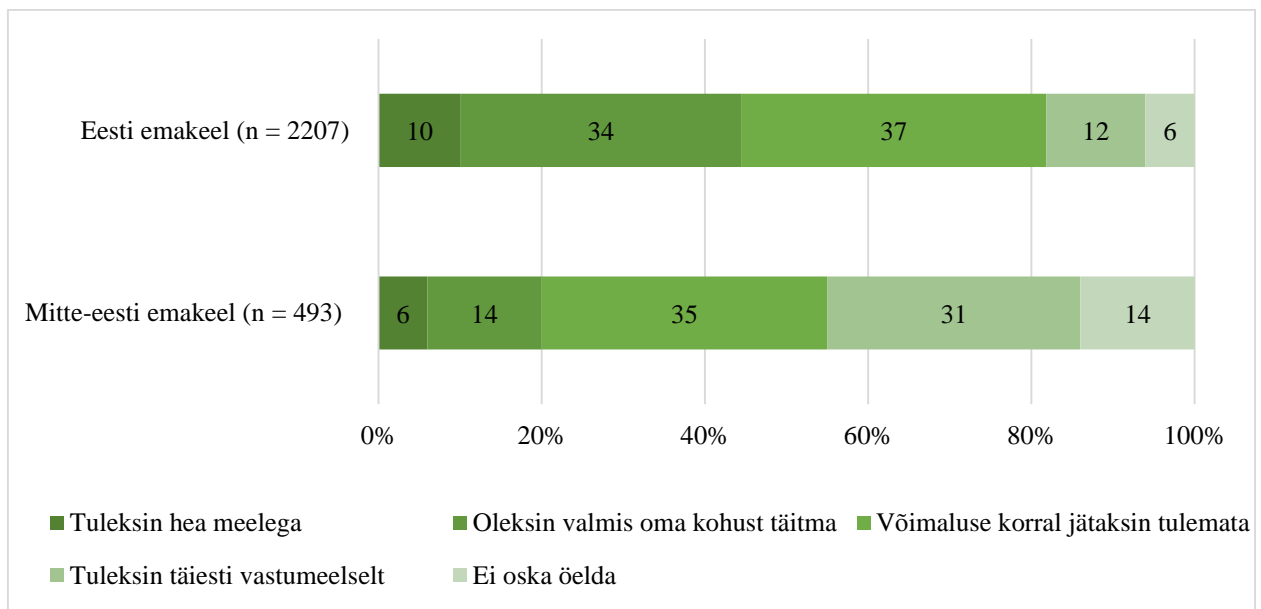
Joonis 15. Auaste ajateenistuse lõpus põhilise koduse keele lõikes

Sõltumata emakeelest teadis enamik ajateenijaid ajateenistuse lõpus oma sõjaaja ametikohta ($\chi^2 = 10,7, p = 0,002, df = 1$). Eesti emakeelega ajateenijate seas oli see osakaal 88% (n = 2206) ja mitte-eesti emakeelega ajateenijatel 82% (n = 493). Samuti hindasid erinevate emakeeltega ajateenijad oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekust peaaegu võrdselt suurepäraseks. Suuremad erinevused ilmnisid nende vahel, kes hindasid oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekust väga heaks või heaks ($\chi^2 = 152,1, p \leq 0,001, df = 6$). Mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas oli nende osakaalud 11% ja 24%, eesti keelt emakeelena kõnelejate seas 26% ja 34% (vt Joonis 16). Eesti emakeelega ajateenijatest 19% ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas 29% hindas oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekust rahuldavaks. Kasinaks või puudulikuks oli oma sõjaaja ülesannete täitmise võimekust hinnanud mitte-eesti emakeelega ajateenijatest 16% ja ainult 7% eesti emakeelega ajateenijatest.

Joonis 16. Enesehinnang võimekusele täita sõjaaja ülesandeid põhilise koduse keele lõikes

Mõlemad rühmad suhtuvad reservõppekogunemistesse pigem negatiivselt ning eelistaksid seda vältida. Kõige rohkem oli ajateenijaid, kes eelistaksid võimaluse korral mitte tulla reservõppekogunemisele. Eesti keelt emakeelena kõnelejate seas 37% ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas 35%. Siiski on reservõppekogunemistel osalemise meelsuses peamise koduse keele lõikes erinevusi ($\chi^2 = 186,6, p \leq 0,001, df = 4$). Eesti emakeelega ajateenijate seas oli oluliselt rohkem neid, kes tuleksid reservõppekogunemistele hea meeleaga (10%) või oleksid valmis oma kohust täitma (12%). Mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas oli oluliselt rohkem neid, kes tunneksid reservõppekogunemistele tulles täielikku vastumeelsust (31%) (vt Joonis 17).

Joonis 17. Tunded reservõppekogunemisele tulekul põhilise koduse keele lõikes

4.3. Ajateenijate motivatsioon ajateenistuse ja Kaitseväge suhtes

Ajateenijate motivatsioon kaitsevärke/ajateenistusse panustamiseks on üldiselt keskmisel tasemel. Eesti keelt emakeelena kõnelevate ajateenijate seas on motivatsioon veidi kõrgem kui mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas (vt Tabel 2). Kõige rohkem motiveerisid ajateenijaid füüsilise vormi parandamise ning enese arendamise võimalused. Motivatsiooni kujunemisel mängisid olulist rolli väljakutseid ja põnevust toovad tegevused. Samuti peeti oluliseks soovi kaasajateenijaid mitte alt vedada ning enesele ja teistele tõestamist, et ollakse võimelised ajateenistust läbima. Tegurid, mis avaldasid motivatsioonile nõrgemat mõju olid ülemate poolt tunnustuse saamine ning võimalus teha karjääri riigikaitse valdkonnas.

Tabel 2. Kaitsevärke/ajateenistusse panustamisel motiveerivate tegurite keskmine hinnang põhilise koduse keele lõikes skaalal 1–,ei motiveeri üldse“ kuni 5–,motiveerib väga tugevalt“

	Eesti emakeel	Mitte-eesti emakeel	T-test
Kohusetunne oma riigi ja rahva ees	M = 3,2 (SD = 1,2)	M = 2,5 (SD = 1,3)	t = 12,2, df = 796, $p \leq 0,001$
Soov kaasajateenijaid mitte alt vedada	M = 3,6 (SD = 1,1)	M = 3 (SD = 1,3)	t = 8,49, df = 758, $p \leq 0,001$
Võimalus ennast arendada	M = 4 (SD = 1)	M = 3,5 (SD = 1,3)	t = 7,44, df = 719, $p \leq 0,001$
Võimalus teha karjääri riigikaitse valdkonnas	M = 2,3 (SD = 1,2)	M = 2,3 (SD = 1,2)	t = 0,76, df = 819,5, $p = 0,451$
Minu soorituste tunnustamine ülemate poolt	M = 3,2 (SD = 1,2)	M = 2,6 (SD = 1,3)	t = 10,26, df = 771, $p \leq 0,001$
Minu väärtustamine ajateenistuse jooksul	M = 3,4 (SD = 1,2)	M = 2,7 (SD = 1,4)	t = 10,62, df = 741, $p \leq 0,001$
Püstitatud ülesannete selgus	M = 3,4 (SD = 1,1)	M = 3 (SD = 1,3)	t = 6,63, df = 731, $p \leq 0,001$
Väljakutset ja põnevust pakkuvad tegevused	M = 3,8 (SD = 1,1)	M = 3,1 (SD = 1,4)	t = 11,38, df = 719,79, $p \leq 0,001$
Võimalus parandada füüsilist vormi	M = 4 (SD = 1,1)	M = 3,7 (SD = 1,3)	t = 4,86, df = 727, $p \leq 0,001$
Soov tõestada endale ja teistele, et olen võimeline ajateenistuse läbima	M = 3,5 (SD = 1,4)	M = 2,9 (SD = 1,5)	t = 8,20, df = 768, $p \leq 0,001$

4.4. Ajateenijate suhted

Head suhted ja toetus kaasajateenijate vahel võivad ajateenistuse ajal mängida võtmerolli suhtumises kaitseväretenistusse. Kõiki tegureid, mis uuringus määratleti ajateenistuse ajal ebameeldivaid kogemusi põhjustavate teguritena, oli suurem tõenäosus kogeda mitte-eesti emakeelega ajateenijatel. Statistiliselt oluline seos oli kõige tugevam põhilise kodukeele ja ebameeldiva kogemusega seoses rahvuse ($\chi^2 = 688,3, p \leq 0,001, df = 4$) ning riigikeelest erineva keele kasutamise vahel ($\chi^2 = 761,3, p \leq 0,001, df = 4$) (vt Lisa 2).

Konfliktsituatsioonide tekkimisel oli mõlema keelerühma puhul domineeriv ajateenijate osakaal, kes kas kannatasid ära või püüdsid ise lahendust leida. Enamik vastanutest, kelle emakeel on eesti keel, teavitasid olukorrast oma vahetut ülemat (73%) või väeosa ülemat (62%). Mitte-eesti emakeelega ajateenijad pöördusid sagedamini kui eesti keelt kõnelevad ajateenijad kaitseväre peainspektori poole - pöördujaid vastavalt 62% ja 38% (vt Lisa 3).

Lisaks suhetele kaasteenijatega peavad ajateenijad looma suhteid ka ülematega. Ülemate negatiivne käitumine ajateenijate suhtes oli üsna levinud ilmnedes erineval tasemel ja erinevates

olukordades igapäevaselt. Eesti emakeelega ajateenijad olid vähem kogenud ülemate negatiivset käitumist kui mitte-eesti emakeelega ajateenijad (vt Lisa 4).

4.5. Rahulolu ajateenistusega

Keskmine rahulolu eluga tervikuna ajateenistuse lõpus oli 6,5 ($n = 2495$). Eesti emakeelega ajateenijatel ($n = 2040$, $SD = 2,3$) keskmine hinnang rahulolule kümneastmelisel skaalal oli 6,6, samas kui mitte-eesti emakeelega ajateenijatel ($n = 455$, $SD = 2,8$) oli keskmine hinnang 6. Keskmised hinnangud erinesid statistiliselt olulisel määral ($t = 4,62$, $df = 596$, $p \leq 0,001$). Üldine rahulolu teenistusega on kõrgem nende seas, kelle põhiline kodukeel on eesti keel. Eriti märkimisväärne on see erinevus suhetes ülematega (vt Lisa 5).

5. ARUTELU

Argumente mitmekesisuse toetamiseks kaitseväes on mitmeid, kuid selle saavutamine võib olla raske mitmetel põhjustel (Lillemäe jt, 2023; Jasutis jt, 2023). Olulised mõjutajad on erineva emakeelega ajateenijate hoiakud, motivatsioon, suhtumine oma kaasteenijatesse, ülemate suhtumine ajateenijatesse ja riigi julgeolekusse tervikuna.

Kaitseväe inimvara kompleksuuringus erineva kodukeelega ajateenijate vastustes on nii sarnasusi kui selgeid erinevusi. Analüüsides selgus, et teise emakeelega ajateenijate hoiakud kaitseväe suhtes ning nende kohanemine ajateenistusega sõltuvad varasematest kogemustest ja riigikeele oskusest. Varasemad kogemused hõlmavad endas nii kuulumist erinevatesse riigikaitse organisatsioonidesse, kui ka riigikaitseõpetuse läbimist gümnaasiumis.

Antud töö raames saadud tulemused kinnitavad Eesti ühiskonna stratifitseerimise probleemi, eriti seoses teise emakeelega elanikkonnaga (Kivirähk, 2023). Inimese sotsialiseerumine on keeruline protsess, mida mõjutavad paljud tegurid. Formaalne kuulumine ühiskonda ei taga, et inimest tunnustatakse selle ühiskonna täisväärtusliku liikmena (Kivirähk, 2023). Saab järeldada, et kaitseväl kui riiklikul institutsioonil on oluline roll ajateenijate sotsialiseerumisprotsessis sõltumata nende emakeelest. Mitte-eesti emakeelega kodanikele on Kaitsevägi veel üks võimalus integratsiooniks Eesti ühiskonda.

Siinne analüüs kinnitas, et teise emakeelega ajateenijate hoiakud suuremas osas erinesid eesti emakeelega ajateenijate omadest. Peamiste põhjustena võib välja tuua kultuurierinevused ja keelebarjääri. Samuti oli ajateenistusega kohanemine mitte-eesti emakeelega ajateenijatel keerulisem kui eesti emakeelega ajateenijatel.

Lillemäe jt (2023) on oma artiklis toonud välja, et mõnele neist, kelle emakeel ei ole eesti keel, on ajateenistus esimene institutsioon, mis ületab sotsiaalseid barjääre ja võimaldab õppida eesti keelt. Andmeanalüüs kinnitas, et paljudel mitte-eesti emakeelega ajateenijatel paranes riigikeele oskus ajateenistuse jooksul. Riigikeele oskuse paranemist ei saa seostada üksnes kaitseväes pakutavate eesti keele kursustega, sest kõik mitte-eesti emakeelega ajateenijad ei osalenud keelekursusel.

Riigikeele oskuse paranemisele võis oma mõju avaldada ka igapäevane eestikeelses keskkonnas viibimine ja aktiivne suhtlus.

Varasemad uuringud (Kivirähk, 2023) on välja toonud ühise infovälja olulisust ajateenistusega kohanemisel, ajateenistuse ja kaitseväega seotud hoiakute kujunemisel ning riigikaitse moodustamise arusaamadest. Kivirähk (2023) väidab, et paljud erinevad arusaamad ühiskonnas toimuvast on kujundatud juba enne ajateenistusse astumist ja see mõjutab milliste tunnetega ajateenistusse tullakse ja kui motiveeritud ollakse riigikaitseesse panustama. Samuti toob ta esile, et tulevased mitte-eesti emakeelega ajateenijad võivad kasvada üles keskkonnas, kus ei ole palju räägitud Eesti kaitsest ning seetõttu võivad ajateenijad omaks võtta rohkem neutraalseid ja riigivastaseid seisukohti. Analüüsi tulemused kinnitavad ülaltoodud erinevuste ilmumist eesti ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate vahel.

Ajateenijate infovälja erinevusi iseloomustavad mitte-eesti emakeelega ajateenijate puudulikud teadmised ajateenistuse elamis- ja teenistustingimuste kohta. See põhjustab mitte-eesti emakeelega ajateenijate hulgas negatiivsemat hoiakut oma võimetele läbida ajateenistus kui eesti emakeelega ajateenijatel.

Mõned mitte-eesti emakeelega ajateenijad ei pruugi end tunda täielikult Eestiga seotuna (Kivirähk, 2023). Berglund jt (2022) on oma artiklis toonud välja, et kaitsevalmidusele avaldab mõju ka ajateenistuskogemus ja selle tajutav tähtsus, mis omakorda sõltub ka riigikeele oskusest. Ajateenistuse alguses olid ja kogu teenistuse vältel säilisid olulised erinevused erineva emakeelega ajateenijate hoiakutes ajateenistuse vajalikkusesse, isiklikku arengusse ja Eesti riigi julgeolekusse tervikuna. Seda saab seostada ka teooria osas välja tooduga. Nimelt, kaitsetahe on oluliselt seotud poliitiliste otsustega. Peled (1998) pakub, et võimaluse korral teenivad etnilised sõdurid lojaalselt ja on edukad vaid siis, kui personalipoliitikat tehakse lähtudes sõjalistest vajadustest, mitte poliitilistest otsustest. Sellest saab järeldada, et ajateenijad kelle emakeel erineb riigikeelest on madalama kaitsetahtega juhul, kui tegemist on poliitiliste otsustega. Samuti leidis analüüsis kinnitust Berglundi jt (2022) väide, et neil, kellel välisohutaju tase on kõrge, on kõrgem kaitsetahe. Emakeelest võib sõltuda see, milliste tunnetega kutsealused tulevad ajateenistusse. Võrreldes mitte-eesti emakeelega ajateenijatega, suurem osa eesti emakeelega ajateenijad tulevad ajateenistusse hea meelega. Eesti emakeelega ajateenijate välisohutaju on kõrgem. Saab järeldada, et sellest tuleneb nende kõrgem kaitsetahe, mis omakorda avaldab oma mõju nende valmidusele tulla ajateenistusse vabatahtlikult.

Mitte-eesti emakeelega ajateenijate seas oli levinud seisukoht, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral ei ole Eestit tõenäoliselt või kindlasti mitte võimalik kaitsta. Samuti pidasid nad mitte eriti tõenäoliseks Venemaa sõjalist rünnakut ning Eesti võimaliku ründamise korral NATO täiendavate sõjaliste üksuste toomise tõenäosust Eestisse. Kuna mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud ja kogemused ajateenistusega on negatiivsemad eesti emakeelega ajateenijatest, saab järeldada, et see võib avaldada mõju riigikaitsega seotud otsustele. Kuna ajateenistuse lõpuks suuri muutusi mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakutes, vaatamata paranenud keeleoskusele, ei toimunud, võib järeldada, et mitte-eesti emakeelega ajateenijate infoväli muutub aeglaselt.

Mitmekesisus kaitseväes on oluline tegur, mis mõjutab nii ühtsust kui tõhusust. Usutakse, et kaasav kultuur loob aluse ühtsele meeskonnavaimule, kus iga liige tunneb end väärtustatuna, olenemata oma taustast ning see omakorda aitab ennetada konflikte ja edendada koostööd (Jasutis jt, 2023). Siinse uuringu tulemustest selgus, et mitte-eesti emakeelega ajateenijad tundsid end sagedamini tõrjutuna. Nad kogesid sagedamini ebameeldivusi seoses oma rahvusega ja riigikeelest erineva keele kasutamise pärast. Samuti kogesid nad sagedamini ülemate negatiivset käitumist. Sageli seisavad mõne teise etnilise rühma esindajad, sealhulgas erinevat keelt kõnelevad inimesed silmitsi mitmete väljakutsetega, millest üks levinumaid on keelebarjäär. Ajateenijad, kelle emakeel erineb teenistuskohas kasutatavast keelest, kogevad raskusi suhtlemisel. See seab ohtu sujuva kommunikatsiooni ja grupi sidususe, samuti takistab juhiste mõistmist ja ülesannete täitmist (Jasutis jt, 2023).

Riigikeele oskuse ja teenistusaegse karjääri vahel on seos. Enamik mitte-eesti emakeelega ajateenijatest olid madalama auastmega, samas kui eesti emakeelega ajateenijate seas oli suurem osa kõrgemate auastmetega. Kõrgemat auastet eesti emakeelega ajateenijatel saab seostada kõrgema motivatsiooniga kaitseväge/ajateenistusse panustamisel. Samas erinevus võib olla tingitud haridustasemete erinevusest.

Analüüsi käigus leiti, et emakeel mõjutab osalemist riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsioonides, nagu Kaitseliit, Noored Kotkad, Naiskodukaitse, Kodutütred, vabatahtlikud päästjad ja abipolitseinikud. Kuid ei saa järeldada, et see sõltub ainult emakeelest. Kuna iga riigikaitse või sisejulgeolekuga seotud organisatsiooniga liitumiseks võivad olla täiendavad nõuded. Näiteks vabatahtlikuks päästjaks või abipolitseinikuks saamisel on vanuse piirangud ning nõutud eelneva koolituste läbimine (Päästeamet, i.a; Abipolitseinik, i.a).

Jasutis jt (2023) on välja toonud, et mitmekesine kaitseväge esindab paremini elanikkonda, mida ta teenib, suurendades seeläbi oma usaldusväarsust. Sarnaselt varasematele uuringutele (Eesti

Uuringukeskus, 2023) saab järeldada, et sõltuvalt emakeelest erineb ajateenijate keskmine hinnang Kaitseväe mainele. Ning vaatamata sellele, et mitte-eesti emakeelega kodanikud läbivad ajateenistuse, jääb nende hinnang kaitseväe mainele madalamaks, kui eesti emakeelega ajateenijatel.

Selleks, et hinnata hetkeseisu, võib antud töö raames saadud tulemusi võrrelda varasemate analoogsete uuringute tulemustega. Erinevate aastakäikude võrdlemisest võivad selguda ka toimunud muutused. Barjääride ületamiseks ning vajalike muudatuste kaardistamiseks oleks vaja tulevikus läbi viia täiendavaid uuringuid. Antud töö raames valitud kvantitatiivne andmeanalüüsi meetod andis hea ülevaate, kuid ei võimaldanud avastada sügavamaid põhjus-tagajärg seoseid. Iga inimese ajateenistuse kogemus on erinev ning tihti on individuaalseid subjektiivseid kogemusi raske tõlgendada vastuste skaalaga. Antud valdkonna edasised uuringud võiksid keskenduda kvalitatiivsele lähenemisele. Näiteks intervjuudele või fookusgruppidele, mis aitaks paremini mõista ajateenijate isiklikke lugusid ning tõlgendada nende vaatenurki. Juba kogutud andmeid saab lisaks emakeelele analüüsida teiste sotsiaaldemograafiliste tunnuste järgi (haridus, majanduslik seis jne), kuivõrd mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud varieeruvad eesti keele oskuse alusel, kuivõrd paranenud eesti keele oskus ajateenistuse jooksul suurendab ajateenistusega rahulolu ajateenistuse lõpus. Terviklikuma pildi saamiseks saab vajadusel ajateenijate kompleksuuringu küsitlusankeete täiendada ja viia sisse muudatusi.

Tuginedes teiste riikide praktikale, saaks kaitseväe kultuuri ja integratsioonipoliitikat tõhustada suurendades inimeste teadlikkust ning sallivust mitmekesisuse suhtes, et toetada mitte-eesti emakeelega ajateenijate paremat kohanemist ajateenistusega ja võimaldada neil võrdselt panustada riigikaitseesse. Kohanemist ajateenistusega võivad soodustada toetav keskkond ning kultuurilise mitmekesisuse toetamine. Lisaks olemasolevatele meetmetele (keeleõppe võimalused, ajateenijate kogemuste kaardistamine (Kaitseväe inimvara kompleksuuring)), mis näitavad oma tulemuslikkust, saab ka uusi meetmeid juurutada.

Saab teha pilootprojekte, et vaadata, kuidas muutuksid mitte-eesti emakeelega ajateenijate kohanemine ja hoiakud ajateenistuse ja kaitseväe suhtes kui luua eraldi üksused, mis koosnevad vähemuste esindajatest, või pakutaks toetusgruppe või kommunikatsiooniprobleemide vältimiseks tõlkimise võimalust. Lisaks võiks kaaluda kõigile ajateenijatele suunatud motivatsiooni tugevdamise meetmeid. Sest kui ei pöörata piisavalt tähelepanu neile, kes on väga motiveeritud, võib motivatsioon aja jooksul langeda. Kui motivatsioon säilib, suudavad nad oma positiivse eeskujuga suurendada madala või puuduva motivatsiooniga ajateenijate osalust.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud ajateenistuse suhtes ja kohanemine ajateenistusega Eesti kaitseväes. Põhiline uuritav aspekt oli mitte-eesti emakeelega ajateenijate kogemus ajateenistuses, sealhulgas nende hoiakud, kohanemine ja mitmekesisuse tajumine kaitseväes. Uuringu aluseks olid 2022–2023. aasta Kaitseväe inimvara kompleksuuringu andmed. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks kasutati kirjeldavat statistikat, ühe- ja kahemõõtmelisi sagedusjaotusi ning keskmisi väärtusi, t-testi ja hii-ruut testi (χ^2 -test). Analüüsi käigus kasutati sagedustabeleid, kus esmalt uuriti vastuste kogumit tervikuna ja seejärel uuriti sagedustabeleid emakeelte lõikes. Sagedustabelite abil oli võimalik tuvastada andmestikus esinevaid mustreid ning kasutada neid andmete visualiseerimiseks. Saamaks täielikumat ülevaadet, võeti mõnede omaduste puhul arvesse ka keskmisi väärtusi. Lisaks kirjeldavale statistikale uuriti ka statistiliselt olulisi seoseid, kasutades selleks hii-ruut testi (χ^2 -test). Antud testi peamine eesmärk oli hinnata statistiliselt olulise seose olemasolu emakeele ja uuritavate kategooriaalsete tunnuste vahel. T-testi ja standardhälbe kasutamine aitas mõista, kas eesti ja mitte-eesti emakeelega ajateenijate vahel oli oluline erinevus antud töö kasutatavate arvuliste tunnuse osas olulisuse nivool 0,05. Andmeanalüüsi teostamiseks kasutati *SPSS Statistics* tarkvara.

Tulemustest selgus, et sarnaselt varasematele uuringutele (Kivirähk, 2023) on ajateenijate hoiakuid ja kohanemist teenistusega mõjutanud nende põhiline kodukeel ja sellest tulenevalt igapäevane infoväli. Teenistuse jooksul toimusid mõnedes aspektides muutused. Nii teenistuse alguses kui lõpus olid mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud pigem negatiivsemad võrreldes nende kaasajateenijatega, kelle emakeel on eesti keel. Samuti oli mitte-eesti emakeelega ajateenijatel kohanemine ajateenistusega raskendatud, sest neil on keerulisem luua suhteid kaasajateenijatega ja ülematega ning seda kõige enam puuduliku riigikeele oskuse pärast.

Ajateenistuse läbimine on oluline osa iseseisva Eesti kaitsevõimest, sest reservväelased moodustavad suurema osa kaitse põhijõududest. Ajateenistuses saadud kogemused mõjutavad valmisolekut ja taht osaleda riigikaitse tegevuses. Iseseisvuse kaitseks on oluline kaasavama ja tõhusama kaitseväeteenistuse kujundamine, mis peegeldaks ja austaks ühiskonna mitmekesisust.

Kaitsevägi peaks olema valmis toetama ja integreerima erineva kultuuritaustaga ajateenijaid, tagamaks nendele võrdsed võimalused riigikaitseesse panustamiseks.

Kokkuvõttes on mitmekesisus oluline, sest see on õiglane ja selleni jõudmiseks ületatud raskused toovad kaasa eeliseid.

Antud valdkonna uurimine aitab parandada arusaamist mitmekesisusest kaitseväeteenistuses ja pakub välja võimalusi, kuidas parandada ajateenijate kohanemisprotsessi. See on oluline, Eesti kaitseväge tõhususe säilitamisel ning tagamisel, et kõik teenistujad tunneksid end kaasatuna ja hinnatuna.

SUMMARY

Diversity in the Estonian Defense Forces: Attitudes and Adaptation to Serve Among Conscripts with Non-Native Backgrounds

In today's society, diversity is increasingly important, even in military service. It's crucial to handle the diversity of conscripts to create a positive and inclusive environment in the defense forces and ensure equal opportunities for all. Estonia is a multicultural society, with 84% of the population using Estonian, 67% as their mother tongue and 17% as a foreign language. The largest part of the population is Estonian (67.8%), followed by Russians (22.5%), with the remaining 9.7% belonging to other nationalities. This bachelor's thesis aimed to explore the attitudes, adaptation, and perception of diversity in the defense forces from the perspective of conscripts from minority backgrounds. Previous studies have shown that diversity has both disadvantages and advantages. The defense forces need to support and integrate conscripts of different cultural backgrounds, ensuring equal opportunities for all to contribute to national defense. Studying this field helps to improve understanding of diversity in military service and offers opportunities to improve the adaptation process of conscripts, which is essential for maintaining the efficiency of the Estonian Defense Forces and ensuring that all conscripts feel valued and included. The study is based on data from the 2022–2023 human resource sustainability survey of the Estonian Defence Forces. To achieve the aim of the bachelor's thesis, descriptive statistics, one- and two-dimensional frequency distributions, average values, t-test, and chi-squared test (χ^2 test) were used. Frequency tables were used to analyze the set of responses as a whole and then by mother tongue. One- and two-dimensional frequency distributions were used to identify regularities in the data set and then by mother tongue, as well as for data visualization. Average values were taken into account for some variables. Additionally, the χ^2 test was used to study statistically significant relationships, particularly to estimate the presence of a statistically significant connection between the mother tongue and the categorical characteristics of the respondents. SPSS Statistics software was used for data analysis. The results showed that attitudes and adaptation of conscripts to service have been influenced by their mother tongue and, consequently, by the information field it shapes. Both at the beginning and at the end of the service, the attitudes of non-Estonian conscripts are rather

negative compared to ethnic Estonians. Conscripts from minority backgrounds also have difficulty adapting to military service, primarily due to challenges in establishing relationships with co-conscripts and commanders, especially related to a lack of state language skills.

KASUTATUD KIRJANDUS

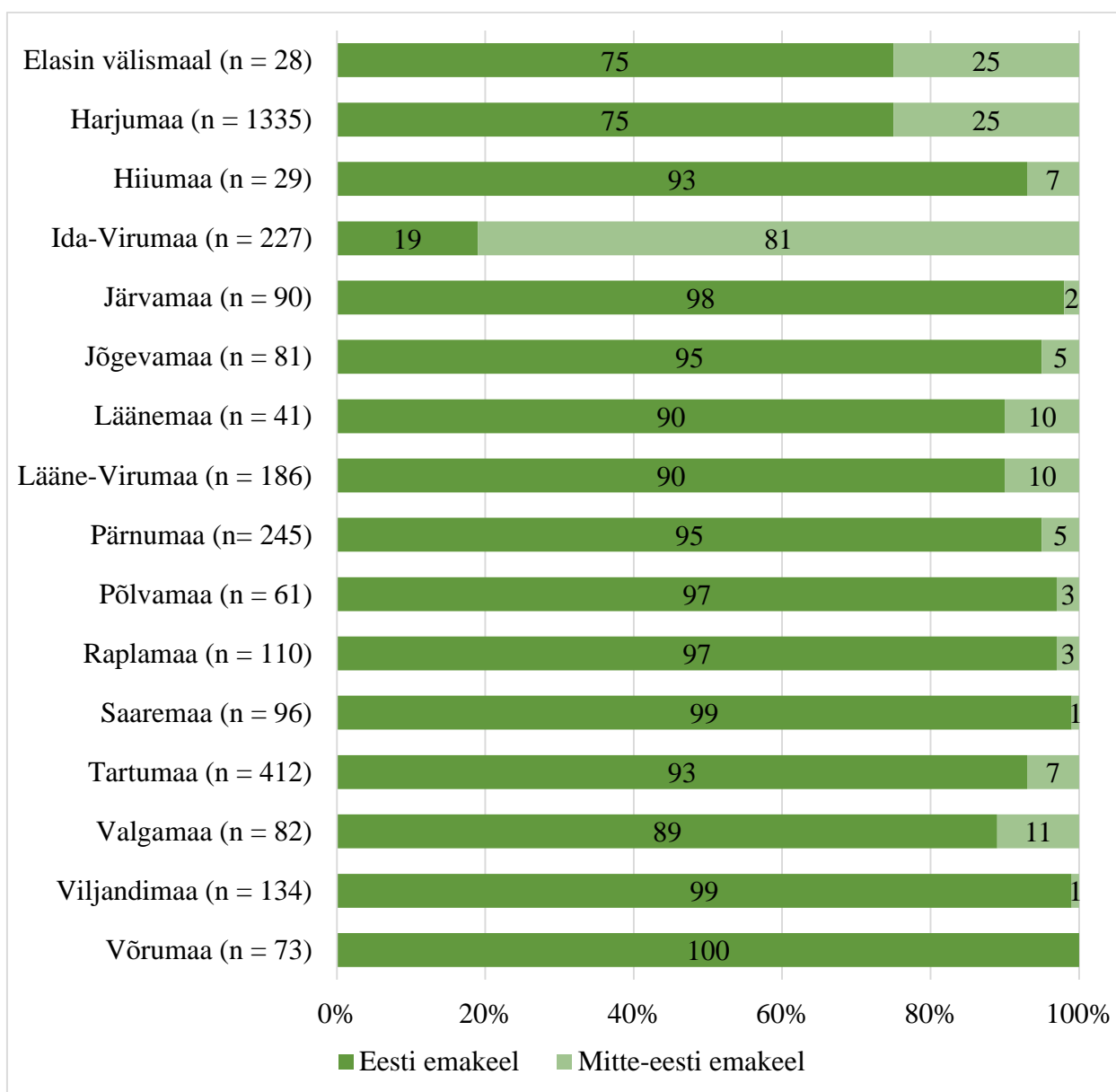
- Abipolitseinik. (i.a). Millised on nõuded abipolitseinikule? Kasutatud 25.05.2024, <https://www.abipolitseinik.ee/et/millised-on-nouded-abipolitseinikule>
- Berglund, C., Kasearu, K. ja Kivirähk, J. (2022). Fighting for the (Step)Motherland?: Predictors of Defense Willingness in Estonia's Post-Soviet Generation. *Journal of political & military sociology*, 49(2), 146-169. doi:10.5744/jpms.2022.2002
- Eesti Kaitsevägi. (i.a a). Üksused. Kasutatud 18.04.2024, <https://mil.ee/üksused/>
- Eesti kaitsevägi. (i.a b). 1. jalaväebrigad. Kasutatud 18.04.2024, <https://mil.ee/üksused/maavagi/diviis/1-jalavaebrigad/>
- Eesti Uuringukeskus. (2023). Avalik arvamus riigikaitsest 2023. Kasutatud 15.04.2024, https://kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_kevad_2023_0.pdf.
- Haridus- ja Teadusministeerium. (i.a). Põhiharidus. Kasutatud 25.04.2024, <https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/pohiharidus>
- Jasutis, G., Mikova, R. ja Toivanen, R. (2023). *Approaches to minorities in conscription systems in Eastern Europe, the South Caucasus, and Central Asia*. Geneva: DCAF - Geneva Centre for Security Sector Governance.
- Kaitseministeerium. (i.a). Riigikaitsejad. Kasutatud 10.04.2024, <https://riigikaitseareng.ee/riigikaitsejad/>
- Kaitseressursside Amet. (2022). Ajateenistusest. Kasutatud 12.04.2024, <https://kra.ee/ajateenistus/ajateenistusest/>
- Kaitseressursside Amet. (2023a). Ajateenistusse asumisest. Kasutatud 02.04.2024, https://kra.ee/ajateenistus/ajateenistusse_asumisest/
- Kaitseressursside Amet. (2023b). Riigikaitseõpetuse ainekavast. Kasutatud 02.04.2024, <https://kra.ee/riigikaitseopetus/riigikaitseopetuse-ainekavast/>

- Kaitseväe Akadeemia. (i.a). Riigikaitse inimvara kompleksuuring kaitseväes. Kasutatud 23.04.2024, <https://www.kvak.ee/kompleksuuring/>
- Kaitseväe Personalistrateegia 2020–2026 (02.06.2020). *Kaitseväe Akadeemia*. Kasutatud 06.05.2024, <https://www.ksk.edu.ee/en/files/2020/09/EDF-Personnel-Strategy-2020-2026-in-Estonian.pdf>
- Kaitseväeteenistuse seadus (10.07.2012). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 10.04.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072012001>
- Kasearu, K. (2023). Satesõna. K. Kasearu ja A. Saumets (toim), *Ajateenijate ootused ja hoiakud teenistuse ja riigikaitse suhtes: 2021-2022. aasta kompleksuuringu tulemused* (lk 7-8). Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Kasearu, K. (2024). Sissejuhatus. *Riigikaitse ootused, hoiakud ja suhted muutunud julgeolekuolukorras. Kompleksuuringu 2022.-2023. a. aruanne*. (lk 8-10). Tartu: Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, TÜ ühiskonnateaduste instituut.
- Kivirähk, J. (2023). Vene emakeelega ajateenijate hoiakud riigikaitse ja ajateenistuse suhtes. K. Kasearu ja A. Saumets (toim), *Ajateenijate ootused ja hoiakud teenistuse ja riigikaitse suhtes: 2021-2022. aasta kompleksuuringu tulemused* (lk 56-75). Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Lillemäe, E., Kasearu, K., ja Ben-Ari, E. (2024). Conscription and social transformations: Estonia between security needs and social expectations. *Journal of Baltic Studies*, 55(2), 251–270. doi: 10.1080/01629778.2023.2212914
- Meade, J. (2021). Are You Prepared to Lead a Diverse Team? *Harvard Business Review*, 16. detsember. Kasutatud 20.04.2024, <https://hbr.org/2021/12/are-you-prepared-to-lead-a-diverse-team>
- O'Donnell, L. (2020). How to Make Your Team More Adaptable to Change. *Great Place To Work*, 26. august. Kasutatud 20.04.2024, <https://www.greatplacetowork.ca/en/blog/articles/how-to-make-your-team-more-adaptable-to-change>
- Päästeamet. (i.a). Vabatahtlikuks päästjaks saamine. Kasutatud 25.05.2024, <https://www.rescue.ee/et/juhend/vabatahtlikud/vabatahtlikuks-paastjaks-saamine>
- Peled, A. (1998). The “Trojan Horse” Dilemma. *A Question of Loyalty: Military Manpower Policy in Multiethnic States* (lk 1–5). New York: Cornell University Press.

- Prebilič, V. (2020). Patriotism and National Security. M. Sardoč (toim), *Handbook of Patriotism* (lk 1-15). Cham: Springer. doi: 10.1007/978-3-319-30534-9_65-1
- Püss, F. (2019). Kaitsevägi hakkas umbkeelseile ajateenijaile kohustuslikus korras eesti keelt õpetama. *Delfi*, 17. oktoober. Kasutatud 20.04.2024, <https://www.delfi.ee/artikkel/87785865/kaitsevagi-hakkas-umbkeelseile-ajateenijaile-kohustuslikus-korras-eesti-keelt-opetama>
- Riisik, M. (2022). Kaitsetahe – mis see on, millest see koosneb ja kuhu arusaam sellest liigub? *Sõdur*, 1(111), 14-19.
- Sotsiaalministeerium. (2023). Mitmekesisuse edendamine. Kasutatud 20.04.2024, <https://sm.ee/lapsed-ja-hoolekanne/vordsed-voimalused-ja-sooline-vordoiguslikkus/mitmekesisuse-edendamine>
- Statistikaamet. (2022). Rahvaloendus. 76% Eesti rahvastikust oskab mõnda võõrkeelt. Kasutatud 15.04.2024, <https://rahvaloendus.ee/et/uudised/rahvaloendus-76-eesti-rahvastikust-oskab-monda-voorkeelt>
- Statistikaamet. (2023). RV0222U: RAHVASTIK SOO, RAHVUSE JA MAAKONNA JÄRGI, 1. JAANUAR. [statistika andmebaas]. Kasutatud 10.04.2024, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0222U
- Tõnurist, A. (2015). Paljurahvuseline Eesti. *Sirp*, 11. detsember. Kasutatud 18.04.2024, <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/varia/paljurahvuseline-eesti/>
- U.S.Army. (i.a). *Commander's Handbook for Unit Leader. Development*. Käsiraamat. Kasutatud 10.05.2024, <https://usacac.army.mil/sites/default/files/documents/cal/CommandersHandbook.pdf>
- Välisministeerium. (2024). Eesti NATOs. Kasutatud 12.04.2024, <https://vm.ee/suhted-teiste-riikide-ja-organisatsioonidega/nato/eesti-natos>

Lisad

Lisa 1. Elukoht enne ajateenistust põhilise koduse keele lõikes

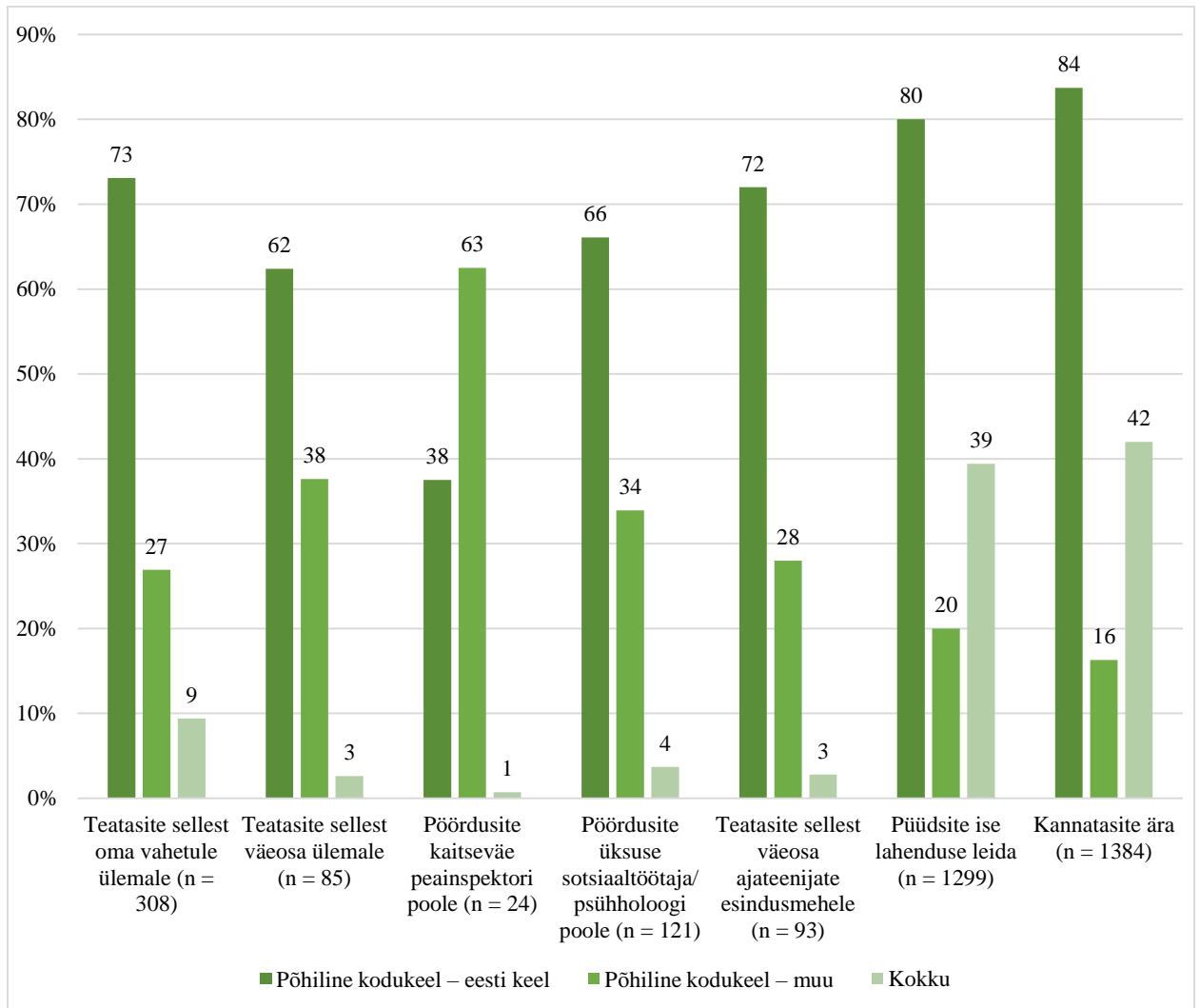

Lisa 2. Ajateenistuse ajal ebameeldivaid kogemusi põhjustavad tegurid põhilise koduse keele lõikes

		Üldse mitte	Vahetevahel	Üsnasageli	Pidevalt	Ei käi minu kohta
...oma seisukohtade avaliku väljütlemise pärast ($\chi^2 = 47,8, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=488)	25%	31%	20%	15%	10%
	Eesti emakeel (n=2204)	31%	40%	12%	8%	9%
...rahvuse tõttu ($\chi^2 = 688,3, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=488)	28%	23%	21%	22%	8%
	Eesti emakeel (n=2203)	68%	8%	3%	2%	19%
...maailmavaatelistele veendumustele pärast ($\chi^2 = 149,3, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=487)	36%	23%	17%	13%	11%
	Eesti emakeel (n=2197)	55%	22%	7%	3%	13%
...tervisliku seisundi pärast ($\chi^2 = 75,2, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=486)	35%	25%	16%	14%	11%
	Eesti emakeel (n=2196)	48%	27%	9%	6%	11%
...nõrga füüsilise võimekuse pärast ($\chi^2 = 71,7, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=485)	41%	24%	15%	7%	12%
	Eesti emakeel (n=2198)	55%	23%	6%	4%	13%

...riigikeelest erineva keele kasutamise pärast ($\chi^2 = 761,3, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=488)	23%	24%	17%	29%	7%
	Eesti emakeel (n=2199)	65%	8%	4%	3%	21%
...välimuse pärast ($\chi^2 = 61,6, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=486)	59%	12%	7%	7%	14%
	Eesti emakeel (n=2200)	68%	14%	4%	2%	13%
...aeglase õppimise pärast ($\chi^2 = 77,9, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=486)	47%	21%	9%	10%	13%
	Eesti emakeel (n=2198)	60%	19%	5%	3%	14%
...sotsiaalmajanduslikel põhjustel (rikas, vaene) ($\chi^2 = 59,1, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=488)	59%	11%	7%	8%	15%
	Eesti emakeel (n=2202)	71%	10%	4%	3%	13%

Lisa 3. Ettevõetavad tegevused probleemide lahendamiseks põhilise koduse keele lõikes

Lisa 4. Näited ülemate võimalikest negatiivsetest käitumistest ajateenijate suhtes põhilise koduse keele lõikes

		Mitte kunagi	Vahetevahel	Kord kuus	Kord nädalas	Iga päev
Teie eest varjatakse informatsiooni ja see mõjutab Teile antud ülesande täitmist ($\chi^2 = 28,5, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=485)	32%	35%	9%	11%	14%
	Eesti emakeel (n=2204)	24%	38%	11%	17%	10%
Teile tuletatakse korduvalt meelde Teile vigu või eksimusi ($\chi^2 = 19,7, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=482)	31%	40%	10%	8%	11%
	Eesti emakeel (n=2194)	26%	40%	12%	14%	8%
Teie ülesannete täitmist kritiseeritakse järjepidevalt ($\chi^2 = 19,2, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=483)	28%	38%	12%	98%	14%
	Eesti emakeel (n=2190)	32%	33%	11%	14%	10%
Teid räägitakse taga või levitatakse Teile kohta kuulujutte ($\chi^2 = 83,9, p = 0,000, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=483)	46%	27%	9%	8%	9%
	Eesti emakeel (n=2191)	64%	21%	7%	5%	3%
Teie suunas tehakse solvavaid või ründavaid märkusi (sh Teile harjumuste, tausta, seisukohtade või eraelu kohta) ($\chi^2 = 77,9, p \leq 0,001, df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=485)	52%	20%	8%	8%	12%
	Eesti emakeel (n=2196)	66%	20%	5%	5%	4%

Teie peale karjutakse või Te olete spontaanse viha (või raevu) sihtmärk ($\chi^2 = 50,9$, $p = 0,000$, $df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=484)	44%	28%	10%	7%	11%
	Eesti emakeel (n=2195)	56%	24%	9%	7%	4%
Teid ignoreeritakse või tõrjutakse ($\chi^2 = 51$, $p = 0,000$, $df=4$)	Mitte-eesti emakeel (n=485)	53%	25%	9%	5%	9%
	Eesti emakeel (n=2196)	66%	22%	6%	4%	3%
Teid ignoreeritakse või Teisse suhtutakse vaenulikult kui pöördute ülema poole ($\chi^2 = 20,5$, $p = 0,000$, $df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=486)	65%	18%	8%	4%	6%
	Eesti emakeel (n=2193)	71%	17%	5%	4%	3%
Tehakse tünga (rumalat nalja) ülemate poolt, kellega Te läbi ei saa ($\chi^2 = 23$, $p = 0,000$, $df = 4$)	Mitte-eesti emakeel (n=486)	63%	20%	7%	4%	7%
	Eesti emakeel (n=2197)	69%	18%	6%	4%	3%

Lisa 5. Rahulolu ajateenistusega põhilise koduse keele lõikes

		Väga rahul	Pigem rahul	Ei rahul ega mitte rahul	Pigem ei olnud rahul	Ei olnud üldse rahul	Ei oska öelda
Kogu teenistusega ($\chi^2 = 59,1, p \leq 0,001, df = 5$)	Mitte-eesti emakeel (n=494)	8%	30%	22%	19%	16%	5%
	Eesti emakeel (n=2210)	8%	43%	20%	18%	9%	2%
Väljaõppega ($\chi^2 = 61,6, p \leq 0,001, df = 5$)	Mitte-eesti emakeel (n=494)	6%	35%	28%	15%	11%	5%
	Eesti emakeel (n=2200)	10%	45%	22%	15%	6%	2%
Suhetega ülemustega ($\chi^2 = 145,4, p \leq 0,001, df = 5$)	Mitte-eesti emakeel (n=493)	11%	35%	22%	11%	14%	8%
	Eesti emakeel (n=2207)	17%	41%	20%	12%	9%	2%
Ajateenijate omavaheliste suhetega ($\chi^2 = 62,8, p \leq 0,001, df = 5$)	Mitte-eesti emakeel (n=494)	14%	34%	21%	12%	12%	7%
	Eesti emakeel (n=2204)	14%	35%	21%	12%	12%	7%

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anastasia Rožkov,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Mitmekesisus kaitseväes – mitte-eesti emakeelega ajateenijate hoiakud ja kohanemine ajateenistusega“, mille juhendaja on Kairi Kasearu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anastasia Rožkov

27.05.2024